

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Lucie Fridrichová

**Vztahy mezi Švýcarskou konfederací a
Evropskou unií**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Markéta Šustková, Ph.D.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

Podpis.....

Zde bych chtěla poděkovat Mgr. Markétě Šustkové, Ph.D. za její cenné rady a pomoc při vypracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	5
1. Teoretická perspektiva	9
1.1. Teorie europeizace	9
1.2. Europeizace a její vliv na nečlenské státy EU	10
1.3. Specifika Švýcarska v kontextu evropské integrace	13
2. Vztahy ES/EU a Švýcarska	19
2.1. Vztahy Švýcarska k ES/EU od počátku integračního projektu.....	19
2.2. Vyjednávání o Evropském hospodářském prostoru	21
2.3. Švýcarská „třetí cesta“	24
2.3.1. Bilaterální dohody I	25
2.3.2. Bilaterální dohody II.....	26
3. Europeizace Švýcarska.....	28
3.1. Top-down europeizace Švýcarska	28
3.1.1. Oblast práva: Autonomer Nachvollzug a bilaterální dohody	28
3.1.2. Europeizace institucí a rozhodovacího procesu.....	31
3.2. Bottom-up europeizace Švýcarska.....	34
4. Aspekty současných vztahů Švýcarska a EU	36
4.1. Euroskepticismus	36
4.2. Imigrační politika.....	37
4.3. Bankovní tajemství	41
4.4. Otázka perspektiv vývoje vztahů Švýcarska a EU.....	43
4.4.1. Vstup do EHP	43
4.4.2. Vstup do EU	44
4.4.3. Asociační dohoda.....	45
4.4.4. Pokračování bilaterální strategie.....	45
Závěr.....	48
Literatura a prameny.....	53
Přílohy	63
Anotace	65
Abstrakt.....	66

Úvod

Předmětem práce jsou primárně vztahy mezi Švýcarskou konfederací a Evropskou unií od počátku 50. let. Švýcarsko totiž navzdory své geografické poloze, kulturní blízkosti a ekonomické propojenosti odmítá se stát oficiálním členem Evropské unie. Mnohdy se může zdát, že si Švýcarsko vzhledem ke své neutralitě ponechává status izolované země, ale ve skutečnosti disponuje tato země nečekaně intenzivní integrací s EU. „*Jinak řečeno, vztahy mezi Švýcarskem a EU jsou blízké, nepochopené a poněkud rozporuplné.*“ (Church 2007: 1) I když je Švýcarsko nečlenskou zemí, podléhá velkou měrou událostem, které se dějí na evropské úrovni.

Koncept europeizace je tudíž vhodný pro posouzení intenzity a směřování vztahů mezi EU a určitými zeměmi, avšak v souvislosti s nečlenskými státy je využíván pouze zřídka. Proto je případ Švýcarska, vzhledem k jeho specifikům, zajímavý pro studium procesu europeizace, která se vyvíjela v průběhu postupných historických interakcí.

Cílem bakalářské práce je zhodnotit dosavadní úroveň integrace a europeizace Švýcarska jako nečlenské země EU a vymezit jeho specifika, která zabraňují plnohodnotnému začlenění tohoto západoevropského státu do evropských struktur. Pro naplnění záměru bude autorka usilovat o zodpovězení následujících výzkumných otázek: *Jaká specifika a okolnosti brání Švýcarsku v přistoupení do EU? V jaké míře dochází ve vztahu Švýcarska a EU k europeizaci? Jaké jsou perspektivy budoucího vývoje vztahů mezi Švýcarskem a EU?*

Z metodologického hlediska se jedná o případovou studii opírající se o metody analýzy a deskripce. Struktura práce je rozčleněna do čtyř hlavních kapitol. První z nich tvoří teoretickou část, která se v podkapitole nejprve věnuje konceptualizaci pojmu europeizace, kde je vysvětlen význam a definice tohoto procesu. Jsou zde také nastíněny dva hlavní přístupy, které ve výzkumu europeizace dominují a jimiž jsou *top-down* a *bottom-up*. V druhé podkapitole se autorka zaměří na užší oblast teorie europeizace, která se vztahuje na nečlenské státy EU, což obecně vzato tvoří marginální část výzkumu europeizace. Zde bude použit převážně koncept Franka Schimmelfenniga, který tuto teorii blíže specifikoval a rozdělil na další kategorie, jejichž projevy

budou posléze v analytické části sledovány na případu Švýcarska. Třetí podkapitola pojednává o specifikách Švýcarska v kontextu evropské integrace, což se týká především přímé demokracie, federalismu, neutrality a švýcarské ekonomiky. Tyto aspekty jsou zásadní pro vysvětlení, do jaké míry ve skutečnosti představují překážku pro plnohodnotné členství Švýcarska v EU.

Druhá kapitola je deskriptivního charakteru a věnuje se historickému vývoji vztahů Švýcarska a ES/EU. Tento přehled v práci slouží jako nutný základ pro pochopení současné situace. První podkapitola popisuje vývoj vztahů mezi Švýcarskem a EU od 50. do 70. let, kdy se Švýcarsko snažilo zaujmout svůj postoj k nově se formujícímu Evropskému společenství. Mimo jiné zde autorka objasňuje také postup vyjednávání a vznik první důležité bilaterální dohody o volném obchodu z roku 1973. Další významný mezník v historickém vývoji vztahů mezi Švýcarskem a ES/EU je popsán v druhé podkapitole, která přibližuje vývoj událostí, jež provázely vyjednávání o vstupu do Evropského hospodářského prostoru. Tento proces započal rokem 1984 a skončil v prosinci roku 1992, kdy byl návrh v lidovém hlasování zamítnut. Následně se autorka zabývá příčinami a důsledky vyplývajícími z hlasování v roce 1992. Třetí podkapitola s názvem Švýcarská „třetí cesta“ objasňuje bilaterální přístup, který je charakteristický pro vyjednávání mezi Švýcarskem a EU. Zde je vymezen obsahový rozsah Bilaterálních dohod I a II. Tyto balíky byly ve vztazích Švýcarska s EU důležitým momentem, kterým obě strany výrazně rozvinuly vzájemnou spolupráci v mnoha oblastech.

Třetí kapitolou začíná analytická část práce a týká se europeizace Švýcarska. Autorka zde usiluje o vymezení hlavních oblastí, ve kterých europeizace probíhá. Následně provádí analýzu jejího průběhu a na základě veškerých poznatků jsou k projevům europeizace přiřazeny Schimmelfennigovy kategorie europeizace nečlenských států. Kapitola je rozdělena na části *top-down* a *bottom-up*, jenž se soustředí na europeizaci švýcarského práva, institucí a rozhodovacího procesu.

Poslední kapitola práce je zaměřena na aspekty současných vztahů EU a Švýcarska. V první podkapitole proběhne objasnění příčin švýcarského euroskepticismu pomocí zhodnocení průzkumů veřejného mínění a vysvětlení odlišných postojů k evropské integraci mezi německy a francouzsky mluvícím obyvatelstvem. V rámci druhé podkapitoly je objasněn spor, který do velké

míry ovlivnil současné vztahy Švýcarska s EU. Schválení imigračních kvót představuje zásadní porušení základního principu EU, jímž je volný pohyb osob. Pro objasnění této situace autorka analyzuje události, jež schválení kvót v roce 2014 předcházely, a následně se zabývá reakcemi ze strany EU. Kromě imigrační politiky představovalo spornou oblast také bankovní tajemství. Ta byla považována za jednu z hlavních překážek dalšího vyjednávání, avšak aktuální vývoj ohledně bankovního tajemství se výrazně liší od postupu v otázkách imigračních kvót. Čtvrtá podkapitola se týká nastínění budoucího vývoje vztahů mezi Švýcarskem a EU. Autorka zde usiluje o objasnění čtyř možných směrů, kterými by se mohlo Švýcarsko teoreticky ubírat. Jmenovitě jimi jsou přistoupení do EHP, vstup do EU, vyjednání asociační dohody nebo pokračování strategie bilateralismu. U každé možnosti jsou zhodnoceny důsledky a vhodnost takového řešení.

Autorka čerpala převážně z anglických nebo německých zdrojů, které obecně tvoří podstatnou část literatury k tématu vztahů mezi Švýcarskem a EU, jelikož v české odborné diskuzi je tato problematika zpracována pouze nepatrně. V práci jsou použity zejména články z odborných časopisů, jako např. *Swiss Political, Science Review* a *West European Politics*. Pro objasnění aktuálních událostí byly odborné články doplněny také informacemi z on-line verzí významných periodik a deníků jako *Economist.com*, *BBC.com* a dále pak švýcarský *Swissinfo.ch*, který byl užitečný především při zpracovávání části o imigrační politice Švýcarska a následném sporu s EU. Co se týče primární literatury, objevují se v práci také poznatky z mnohých oficiálních zpráv švýcarských státních orgánů, jež jsou doplněny sekundárními zdroji v podobě tiskových zpráv EU. Proto autorka ve velké míře čerpala také z oficiální internetové stránky Švýcarských politických autorit *Admin.ch*, přičemž byla využita také široká databáze informací z dílčí stránky *Europa.admin.ch*, která je věnována pouze záležitostem evropské politiky.

Odborná literatura v podobě monografií či sborníků byla základem pro studium tématu. Nutno však podotknout, že se vztahy Švýcarska a EU nezabývá mnoho odborníků, což bylo patrné zejména u nedostatku odborné literatury týkající se samotného historického vývoje a teorie europeizace nečlenských států. Proto autorka použila pro teoretickou perspektivu práce především publikace Franka Schimmelfenniga, jehož odborné články

Europeanization beyond the member states a *Europeanization beyond Europe* se staly základem pro vypracování teoretické části práce. Jedním z mála odborníků zaměřujících se na vztahy EU a Švýcarska je Clive Church. Jeho sborník z roku 2007 s výstižným názvem *Switzerland and European Union: A close, contradictory and misunderstood relationship* byl velmi přínosný v průběhu celé práce. Dále napsal mnoho samostatných odborných článků zabývajících se třeba euroskepticismem švýcarského obyvatelstva. K objasnění tohoto tématu byl v práci využit článek s názvem *Swiss Euroscepticism: Local Variation on Wider Themes*. Z hlediska významnosti nelze opomenout ani díla autora Reného Schwoka, jimiž jsou monografie *Switzerland-European Union: An impossible membership?* a další články věnující se studiu Švýcarska v kontextu evropské integrace a historickému vývoji. Pro zpracování problematiky byly významné také rozličné monografie a sborníky od autorů jako jsou Thomas Cottier, Marius Vahl nebo Nina Grolimund.

1. Teoretická perspektiva

1.1. Teorie europeizace

Teorie europeizace¹ je v politologickém výzkumu považována za moderní téma odborné diskuze. Jedna z prvních odborných prací, která naznačovala principy europeizace, byla publikována již v roce 1978, jejímž autorem byl Peter Gourevitch. Ten analyzoval zejména jev, kdy činnost domácích aktérů je z části ovlivněna děním v mezinárodních institucích (Sitterman 2006: 7–8).

Proces europeizace nemá v sociálních vědách jednotnou definici. Nejpoužívanější však bývá definice, kterou vytvořil politolog Claudio Maria Radaelli. Podle jeho znění europeizace představuje: „*Proces (a) utváření, (b) difuze a (c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmatických policy, stylů, způsobů, jak dělat věci a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskursu, identit, politických struktur a veřejných politik.*“ (Radaelli 2003: 30) Pod touto definicí si můžeme také představit konkrétní procesy, které vyjadřují proces europeizace. Takovým příkladem je šíření politik, pravidel a institucionálních požadavků do nových členských zemí nebo vývoj vládnoucí elity na evropské úrovni, kde mohou uplatnit svůj vliv lokální političtí aktéři anebo je pojem europeizace používán v kontextu šíření hodnot EU do nečlenských států (Bulmer 2008: 46).

Výzkum na poli europeizace lze rozdělit do tří základních modelů. Prvním z nich je přístup *bottom-up*², který zastává názor, že evropská integrace a změny institucionálních struktur jsou tvořeny domácími politickými aktéry tzv. „zezdola“. Naopak jiní autoři zabývající se europeizací staví svůj výzkum

¹ Výskyt tohoto termínu v odborných článcích rapidně vzrůstá. Jak ukazuje výzkum mezi akademickými odbornými časopisy, v 80. letech se reference k pojmu europeizace objevily pouze ve čtyřech procentech článků, zatímco v roce 2000 se počet zvýšil již na 24 % (Featherstone 2003: 5). V českém výzkumu se objevuje více variant pro pojmenování této oblasti. Lze se setkat s pojmy „evropeizace“, „evropeanizace“, „europeanizace“ a „europeizace“. Pro přehlednost a jednotnost textu bude používán pojem „europeizace“ (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 12).

² Tyto modely jsou mnohdy v odborné literatuře označeny jinak. Autoři používají jako synonymum pro *bottom-up* pojem *uploading* a pro *top-down* naopak *downloading* (Howell 2002: 8).

na přístupu *top-down*. Zde jsou zkoumány veškeré změny jako iniciativa samotné EU, tedy „shora“. Třetí přístup *bottom-up-down* model je kombinací obou předcházejících přístupů. „*V tomto případě začíná výzkum europeizace na domácí „půdě“, kdy je sledován proces formování politik a institucí na evropské úrovni a následně jsou analyzovány tlaky a efekty působení Evropské unie na domácí politiku.*“ Model *bottom-up-down* tedy odmítá vnímat europeizaci jako pouze jednosměrný proces. V bakalářské práci bude zohledňován kombinovaný model výzkumu vzhledem ke komplexnosti procesu europeizace. Autorka souhlasí s tvrzením, že kdyby byla europeizace pouze jednosměrný proces, blížila by se významnou měrou k pojmu harmonizace nebo implementace, což není přijatelné (Havlík, Pšeja 2007: 10).

1.2. Europeizace a její vliv na nečlenské státy EU

Vývoj EU vedl ke vzrůstajícímu mezinárodnímu vlivu, což se postupně projevilo uplatňováním vlivu EU i v nečlenských zemích. EU propaguje v nečlenských zemích nejen demokracii, ale kooperuje s nečlenskými státy i v různých oblastech politiky. Taková spolupráce může být realizována např. formou bilaterálních smluv (Lavenex, Schimmelfennig 2009: 791–792).

Europeizace za hranicemi EU se rozvíjela v souvislosti se třemi důležitými aspekty evropské integrace. Prvním z nich je úspěch jednotného vnitřního trhu EU a jeho rozšíření do nových členských států. Velikost jednotného trhu vyústila ve zvýšení vlivu EU za jejími hranicemi a ve vyjednávání s novými obchodními partnery. Druhou událostí, která ovlivnila europeizaci nečlenských států, bylo východní rozšíření, kdy kandidátské státy musely přijmout *acquis communautaire* již před přistoupením a na celý proces bylo ze strany EU důsledně dohlíženo. Ve třetím případě EU zavedla neobvyklý způsob, jak navázat vztahy se zeměmi, které odmítají přistoupit k EU. Pro tyto státy byla zvolena strategie institucionálních opatření, která cíleně sbližují politiky EU a těchto států (Schimmelfennig 2010: 320).

EU díky europeizaci propaguje na mezinárodním poli několik všeobecných principů a snaží se je implementovat do praxe v různých státech, se kterými spolupracuje. Jedním z nich je koncept regionální integrace, kdy EU šíří myšlenky nadnárodních organizací jako cestu k míru a prosperujícímu hospodářství. V této oblasti je EU poměrně úspěšná na Balkánu, v Asii nebo

v Latinské Americe, kde uzavřela dohody s regionálními organizacemi za účelem zvýšení vzájemné spolupráce. Dále se EU za svými hranicemi soustřeďuje na propagaci mezinárodního trhu a neoliberální ekonomický model, což souvisí s myšlenkami již zavedeného jednotného trhu EU. V neposlední řadě EU usiluje o vstřípení myšlenek demokracie, lidských práv a právního státu na základě ústavních principů členských států a přístupových kritérií (Schimmelfennig 2010: 323–324).

Předpokladem pro průběh europeizace je určitý stupeň nevhodnosti a neslučitelnosti³ mezi procesy na evropské a národní úrovni. Tyto rozdíly mezi oběma systémy vedou k vytvoření určitého adaptačního tlaku, který je nezbytným předpokladem k vytvoření změny na domácí půdě. Míra tlaku na změnu závisí na míře neshody mezi systémy. Jinými slovy můžeme tvrdit, že *„čím je slučitelnost mezi evropskými a domácími procesy, politikami a institucemi menší, tím větší je adaptační tlak.“* (Börzel, Risse 2003: 1, 5) Mimo jiné určuje stupeň neslučitelnosti i vývoj domácích institucí, historie nebo kultura dané země. Na těchto aspektech závisí také neméně důležité hodnoty národa a postoje k evropským záležitostem (Timuş 2007: 18). Tento typ neslučitelnosti nazývá Tanja A. Börzel jako institucionální. U tohoto druhu je pravděpodobné, že se stane dlouhotrvajícím prvkem europeizace, jehož tlak se bude postupně navyšovat. Börzel rozlišuje i druhý typ, kterým je neslučitelnost politická. Jedná se o rozdíl mezi evropskými nařízeními a pravidly a zákony daného státu. Většinou na tento adaptační tlak státy reagují snahou o tzv. *uploading* svých pravidel na evropskou úroveň (Börzel, Risse 2003: 7).

Frank Schimmelfennig, který se jako jeden z mála odborníků zabývá europeizací nečlenských států, rozlišuje v této oblasti ještě další mechanismy mimo klasické *top-down* a *bottom-up*. Charakterizoval vlivy přímé, kde EU iniciuje změny a rozšíření svých principů do nečlenských států. Zatímco u vlivů nepřímých zdůraznil zájem změny ze strany nečlenského státu.

Součástí přímého vlivu EU je kondicionalita. Jedná se o mechanismus, který EU používá k dosažení svého cíle. Nejčastěji se s touto metodou můžeme v praxi setkat v bilaterálních dohodách nebo přístupových smlouvách, kde EU

³ V anglických odborných textech se tento jev vyskytuje pod názvem „misfit“ (Börzel, Risse 2003: 58).

určí podmínku, kterou musí stát splnit, aby dohoda platila. Pokud by stát podmínku nesplnil, mohou mu hrozit ze strany EU sankce.

S nepřímým vlivem pak souvisí externalizace. Na rozdíl od kondicionality chtějí sami domácí aktéři přizpůsobit určitou oblast EU. Kdyby tak neučinili, znamenalo by to pro stát ekonomické ztráty. Pokud země chtějí intenzivně obchodovat s EU, pak musí mít slučitelná ekonomická pravidla. Proto čím více stát obchoduje s EU, tím více bude čelit tlakům europeizace. Kondicionalita společně s externalizací fungují na základě tzv. logiky důsledku⁴.

Naopak další jevy jako socializace a imitace jsou založeny na logice vhodnosti⁵. Socializace nastává, jakmile se EU snaží rozšířit své ideje a normy přesvědčováním nečlenského státu. EU v tomto případě usiluje o předání evropských pravidel a stát se rozhoduje podle logiky vhodnosti. Tato situace většinou nastává, pokud je nečlenský stát v neobvyklé situaci a neumí sám najít efektivní řešení.

Imitace funguje na základě nepřímého vlivu, tedy z iniciativy samotného státu. Nečlenský stát se rozhodne implementovat evropské normy, protože vidí v EU vzor pro řešení svých lokálních problémů. K imitaci tedy dochází ve státech, které se identifikují s EU a jsou v úzkém kontaktu (Schimmelfennig 2010: 326–328).

Tabulka 1: Mechanismy a podmínky europeizace

	Vlivy přímé	Vlivy nepřímé
Logika důsledku	<i>Kondicionalita</i> (velikost a důvěryhodnost podnětu, náklady na dodržení)	<i>Externalizace</i> (velikost trhu, legalizace a centralizace pravidel)
Logika vhodnosti	<i>Socializace</i> (novost a neurčitost; oprávněnost, autorita EU; identifikace, význam EU, četnost kontaktu)	<i>Imitace</i>

Zdroj: Schimmelfennig 2010: 326

⁴ V rámci logiky důsledku může být europeizace iniciována ze strany EU formou manipulace podnětů v podobě sankcí nebo potencionálních odměn vyplývajících z určitého opatření. Tím pádem se změni výhodnost změny pro nečlenské země (Schimmelfennig 2009: 7)

⁵ Logika vhodnosti je založena na principu přesvědčení samotných států o výhodnosti přijetí evropských pravidel a legitimacy EU (Schimmelfennig 2009: 7)

1.3. Specifika Švýcarska v kontextu evropské integrace

Předpokládá se, že každá země může na proces evropské integrace reagovat odlišně v souvislosti s politickým systémem dané země, federální nebo unitární strukturou a politickou kulturou (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 18). Proto je důležité si u výzkumu europeizace Švýcarska vymezit hlavní specifika této země. Jednotlivé aspekty švýcarského zřízení se objevují i v jiných zemích, ale Švýcarsko představuje jejich souhrn, což je ve světě jedinečný případ. Vysvětlení těchto charakteristik ve vztahu k evropské integraci pomůže zasadit problematiku vztahů EU a Švýcarska do širších souvislostí, na jejichž základě můžeme zhodnotit, co Švýcarsku nejvíce zabraňuje v plnohodnotném členství v EU (Lane 2001: 3). Všeobecně se švýcarský postoj k evropské integraci označuje jako třetí cesta. Spočívá v tom, že se vyhýbají plnému členství, ale zároveň nechtějí, aby byly jejich zájmy opomíjeny, což vede k preferování bilaterálních smluv (Gava, Varone 2012: 199). Ve stejném kontextu se používá také pojem *à la carte* (Dupont, Sciarini 2001: 200).

Za aspekt, který pravděpodobně nejvíce ovlivňuje postoj Švýcarska k EU, je považováno federalistické zřízení země. Švýcaři vnímají federalismus jako silnou součást své národní identity v podobě ústavního patriotismu. Proto je europeizace v souvislosti s federalismem vnímána jako hrozba pro fungování a zachování tohoto principu. Federalismus je pro Švýcarsko velmi významný kvůli jeho dlouhé historii, která se datuje již od roku 1291, kdy byl uskutečněn první slib, kterým se spojila tři společenství za účelem obrany a vzájemné podpory. Později se k této alianci přidávala další města a vývoj federalismu pomalu probíhal až do 16. století, kdy dnešní území Švýcarska tvořila síť aliancí. Po událostech jako napadení Švýcarska Francií a úmrtí Napoleona se komunita znovu rozhodly založit konfедераční uspořádání v roce 1815 uzavřením Federální smlouvy. Dnešní uspořádání je založeno na ústavě z roku 1848⁶, která byla vytvořena po občanské válce. Tento vývoj vyústil v udělení silné autonomie kantonům na základě principu, kdy jsou kantony zodpovědné za všechny oblasti, které přímo nenáleží federaci. Silná autonomie a harmonické uspořádání je základním prvkem fungování švýcarského

⁶ Ústavní reformy proběhly v letech 1874 a 1999 (Dardanelli 2007: 18).

federalismu dodnes. Existují zde tři úrovně vládnutí, a sice federaci, kantony a komuny⁷ (Dardanelli 2007: 18–20).

Postupným prohlubováním vztahů mezi EU a Švýcarskem bilaterálními smlouvami se federální a kantonální pravomoci staly velkým tématem (Vahl, Grolimund 2006: 17). Paolo Dardanelli dokonce tvrdí, že projevy europeizace jsou v oblasti federalismu nejvýraznější. Toto tvrzení dokládá fakt, že kantony začaly mít velký zájem na tom, aby měly určitý vliv při rozhodování na federální úrovni a také v oblasti zahraniční politiky. Nejdůležitější událostí v této souvislosti je zřízení Konference kantonálních vlád v roce 1993, která vznikla v reakci na hlasování ohledně Evropského hospodářského prostoru a spojuje reprezentanty všech 26 kantonálních vlád (Dardanelli 2007: 26). Konference kantonálních vlád se tedy stala orgánem, který prezentuje zájmy kantonů na federální úrovni, zejména pak v oblasti zahraniční politiky což byla reakce na proces evropské integrace (Linder, Vatter 2001: 105). V praktické rovině měla větší dopad ústavní reforma z roku 1999, kdy byl do ústavy přidán článek 55, jehož třetí část zní: „*Názory kantonů mají zvláštní význam, pokud jsou dotčeny jejich pravomoci. V takových případech se kantony účastní na mezinárodních vyjednáváních odpovídajícím způsobem.*“ (Federal Constitution of the Swiss Confederation 1999: 14) Příčinou změn a zdrojem europeizace je v tomto ohledu narůstající tlak na Švýcarsko plynoucí z bilaterálních smluv, což vyvolává u kantonů potřebu se do těchto procesů zapojit. Proto vznikly tyto formální procedury pro lepší reprezentaci kantonálních zájmů (Vahl, Grolimund 2006: 18).

Další neodmyslitelnou součástí švýcarského systému je přímá demokracie. Jednání o evropských záležitostech se všeobecně projevuje konáním referend i v nečlenských zemích, z nichž právě Švýcarsko obsazuje první místo jejich v četnosti⁸ (Trechsel 2007: 36). Pro Švýcary totiž princip přímé demokracie znamená více než pouze podílení se na politice. Přímá demokracie pro občany představuje základní a nenahraditelný prvek státu, který je založen na svrchovanosti jeho obyvatel a zároveň brání autoritám v rozšíření jejich kompetencí (Ladner 2010: 199).

⁷ V současnosti existuje ve Švýcarsku asi 2 800 komun. V jejich kompetenci je např. udělování občanství (Dardanelli 2007: 20).

⁸ Pro jejich výčet viz Přílohu 1: Výsledky švýcarských referend týkajících se záležitostí ES/EU.

Ve Švýcarsku se uplatňují různé druhy referend. Jedním z nich je jeho povinná forma, která je zavedena již ve znění Ústavy z roku 1848. Spočívá v tom, že každý ústavní dodatek musí být schválen lidem, konkrétně jeho dvojí většinou. To znamená, že návrh musí získat většinu obyvatel a kantonů zároveň, aby byl přijat. Tento prvek byl do Ústavy zaveden za účelem zabránění tyranii většiny, která by mohla diskriminovat malé kantony. Naproti tomu nepovinné legislativní referendum může navrhnout 50 000 voličů nebo osm kantonů. K tomu se voliči uchylují v případě, že chtějí uskutečnit referendum týkající se jakékoli změny federální legislativy, a to do lhůty 100 dní od doby, kdy byl zákon publikován. Během referenda stačí ke schválení daného zákona prostá většina. V případě zamítnutí v referendu zákon zaniká (Trechsel 2007: 37). Třetí formou referenda je ve Švýcarsku lidová iniciativa, která je uplatňována v případě, že chtějí občané podat návrh na změnu Ústavy. K uskutečnění referenda je potřeba 100 000 podpisů nashromážděných během 18 měsíců. Výsledek takového referenda je zavazující a stejně jako u povinného referenda je zde zapotřebí dvojí většina (Papadopoulos 2001: 36).

Právě princip dvojí většiny, který musí předcházet schválení jakékoli mezinárodní smlouvy, tudíž i týkající se EU, je považován za výraznou překážku v evropské integraci. Dvojí většina totiž dává malým kantonům neúměrně velkou moc, čímž je v tomto případě právo veta. Je tedy možné, že by nastala situace, kdy by většina voličů hlasovala pro vstup Švýcarska do EU, ale většina kantonů, zejména těch méně početných, by byla proti. Tím pádem by referendum dopadlo negativně (Dardanelli 2007: 29). Taková událost je pravděpodobná zejména kvůli velkému počtu malých kantonů v německé části Švýcarska, které mají málo obyvatel a jsou to zejména oblasti zemědělské. Tato část Švýcarska je považována za velmi euroskeptickou oproti francouzsky mluvícím obyvatelům. Můžeme zde tedy hovořit o existenci určité jazykové cleavage (Schwok 2014a: 4). Odborníky často zmiňují také značné nevýhody přímé demokracie, které představuje malý prostor pro inovace v politickém systému, pomalé rozhodování a neschopnost se přizpůsobit mezinárodnímu vývoji (Papadopoulos 2001: 48). Je tedy zřejmé, že rozvinutá přímá demokracie značně bránila evropské integraci Švýcarska. Typickým příkladem je zamítnutí vstupu do Evropského hospodářského prostoru (EHP) v roce 1992,

kteřé na dlouhou dobu negativně ovlivnilo vztahy mezi Švýcarskem a Společenstvím (Treschel 2007: 47).

Neutralita, jakožto významná část identity Švýcarů, patří do výčtu specifik, kterými se Švýcarsko vyznačuje. V Evropě sice disponuje více států neutrálním statutem, ale v žádném z nich se tento aspekt nevyvinul tak jako ve Švýcarsku, které je považováno za vzor neutrálního státu. Míra a úspěch neutrality ve Švýcarsku pramení z dlouholeté tradice, která se datuje od 19. století, kdy byla neutralita Švýcarsku formálně přiznána jako prvnímu státu v roce 1815 na Vídeňském kongresu.

V souvislosti se švýcarskou neutralitou se v odborné literatuře vyskytuje pojem *Sonderfall*, který vystihuje jedinečnost švýcarské izolace v kombinaci s mezinárodní spoluprací. Jedinečnost a úspěch švýcarské neutrality je přisuzován třem faktorům, jimiž jsou ozbrojená armáda, systém kolektivního dobra a ukotvení švýcarské neutrality v mezinárodním právu (Dreyer, Jesse 2014: 60, 62).

Neutralita tvoří podstatnou součást tradiční identity švýcarských občanů, čímž je často zdůvodňován odmítavý postoj obyvatel ohledně plného členství v EU (Schwok, Bloetzer 2005: 203). V této souvislosti se hovoří o psychologickém vlivu na názor obyvatel ohledně evropské integrace, který je formován dlouholetou autonomií a nezávislostí v oblasti zahraniční politiky (Vahl, Grolimund 2006: 19). Podle tvrzení právních expertů ale je neutralita se členstvím v EU slučitelná. Tento předpoklad potvrzuje i skutečnost, že mezi členy EU je pět neutrálních států⁹, které v tomto uskupení efektivně fungují. Rozdíl je v tom, že Švýcarsku neutralita nesloužila pouze jako nástroj k odpoutání se od válečných konfliktů, ale mimo jiné je zde neutralita důležitá jako sjednocující prvek společnosti. Ve Švýcarsku totiž neutralita nahrazovala absenci společné historie mezi francouzskou, italskou, německou a rétorománskou částí, a tím vytvořila jednotu mezi rozličnými jazykovými skupinami. Tudíž je pro občany Švýcarska velmi složité si představit, že by se stali plnohodnotnými členy EU, navzdory tomu, že politické elity o této možnosti diskutují. Pro obyvatelstvo by taková událost představovala významný mezník v historii jejich státu. Euroskeptici si důležitost neutrality

⁹ Neutrálními státy v EU jsou Švédsko, Irsko, Rakousko, Malta a Finsko (Morris, White 2011: 104).

pro občany uvědomují, a proto pro ně neutralita představuje téma, které je základem jejich negativní rétoriky. Tu staví na tvrzení, že členství v EU by výrazně narušilo jejich identitu, se kterou je neutralita státu velmi úzce spojena. (Morris, White 2011: 104–105, 108) Navíc, neutralita ovlivňuje i diskuzi ohledně záležitostí, které ji ve skutečnosti vůbec neohrožují. Takovým příkladem může být opět odmítnutí přistoupení k EHP nebo hlasování ohledně dohody Schengen/Dublin v roce 2005, kdy si kritici této dohody zakládali na argumentu, že její uskutečnění omezí neutralitu země, čímž si opět získali pozornost (Ganser, Kreis 2007: 55).

Navzdory souvislostem, které se k neutralitě vážou, se země aktivně zapojuje do zahraničních mírových vojenských misí EU. Dosud Švýcarsko poskytlo vojenskou pomoc v rámci operací EULEX Kosovo, EUFOR ALTHEA a EUTM Mali (European External Action Service).

Potencionální rozšíření EU o neutrální zemi jako je Švýcarsko by mohlo mít pozitivní dopad na celou Unii. Neutrální státy mají totiž významnou pozici v takových organizacích, protože mnohdy zastávají pozici mediátora, který se navíc zajímá o humanitární záležitosti. Jinými slovy: *„A tak mohou Švýčari společně s ostatními neutrálními státy v EU hrát důležitou roli v navázání na jejich historické poslání, které neutrální státy zastávaly v mezinárodních vztazích – prosazování kooperace bez účasti na vojenských konfliktech za jejich hranicemi.“* Je tedy zřejmé, že členství Švýcarska v EU by bylo přínosem pro celou organizaci a neutralitu Švýcarska jako takovou by to legálně nenarušilo, překážkou však je silná identifikace občanů s aspekty jejich politického zřízení, které do velké míry ovlivňují jejich postoj k celé integraci (Morris, White 2011: 107–109).

Ke specifickým Švýcarska patří i oblast ekonomiky. Všeobecným předpokladem bývá, že Švýcarsko nemá dostatečně otevřenou ekonomiku, která by v případě intenzivnější integrace mohla dosahovat lepších výsledků. Ve skutečnosti však tato země byla z důvodů své malé rozlohy a nedostatku surovin již v historii odkázána na provázání své ekonomiky s mezinárodními aktéry (Weder 2007: 99, 101). Švýcarsko tedy patří mezi ekonomicky nejvíce integrované země Evropy a konkrétně s EU je silně ekonomicky provázáno. Podle výsledků z roku 2013 putovalo do EU 55 % švýcarského exportu a naopak 73 % importovaného zboží pocházelo z území EU. Tímto se stalo

Švýcarsko druhým nejvýznamnějším partnerem EU v oblasti vývozu (Directorate for European Affairs 2014).

Důvodem výjimečnosti švýcarské ekonomiky ve vztahu k evropské integraci je zejména vysoké množství mezinárodních firem, které ve Švýcarsku sídlí. Tyto společnosti si vybrali Švýcarsko jako místo pro své podnikání zejména z důvodu tamních odlišných pravidel, která jim dávají jakousi ochranu a diskretnost. Přítomnost těchto podniků velkou měrou přispívá k prosperitě Švýcarské ekonomiky, a proto nejsou ochotni ohrozit tuto výsadu intenzivní integrací na všech úrovních (Schwok, Bloetzer 2005: 205).

2. Vztahy ES/EU a Švýcarska

Během zabývání se konceptem europeizace je důležité si uvědomit význam historického kontextu vývoje vztahů mezi zkoumanou zemí a ES/EU. Tento přístup byl často ve výzkumu ignorován, ale v současnosti se k němu kloní odborníci jako např. Pascal Sciarini, Cédric Dupont nebo Clive Church (Ehs 2008: 25). Pro uvedení tématu europeizace Švýcarska do širšího kontextu je tedy nutné v této kapitole vystihnout události, od kterých se odvíjí dnešní vztahy mezi Švýcarskem a EU.

2.1. Vztahy Švýcarska k ES/EU od počátku integračního projektu

Začátkem 50. let se v západní Evropě vytvořily dvě pomyslné skupiny, z čehož první měla zájem podílet se na novém integračním projektu, zatímco druhá skupina chtěla vytvořit zónu volného obchodu. Švýcarsko potřebovalo zejména zabezpečit určitým způsobem přístup k trhům ostatních evropských zemí vzhledem k objemu jeho exportu do těchto zemí. Vláda tedy vytvořila tři alternativy, které navrhovaly možný přístup Švýcarska k evropské integraci. První možností bylo členství v ES nebo uzavření přístupové dohody, druhou uzavření rozsáhlé dohody o volném trhu v rámci Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC) a třetí plán zde existoval v podobě zachování statusu quo, což by znamenalo absolutní izolaci Švýcarska od těchto projektů. Pro vládu byla nejpříjemnější možnost dohody o volném trhu, jelikož stávající situace by nepřinesla zemi žádné ekonomické zisky, a na druhé straně členství v ES bylo neslučitelné s jejich zahraniční politikou, kterou určoval princip neutrality (Dupont, Sciarini 2001: 215).

Švýcarsko tedy usilovalo o uzavření dohody v rámci OEEC, kde navrhovalo systém snížení cel. Francie však nakonec tento návrh vetovala a Švýcarsko bylo tímto vývojem velmi zklamáno. Navíc se Švýcaři obávali, že v důsledku rozvoje ES budou jejich zájmy ponechány stranou, a tak podporovali vyjednávání ohledně Evropského sdružení volného obchodu (ESVO) s Velkou Británií, která sice byla ekonomicky pro Švýcarsko méně atraktivní, ale představovala především méně konfliktní řešení pro domácí aktéry (Church 2007: 189).

Organizace ESVO vznikla v roce 1960 Stockholmskou smlouvou jakožto reakce na úspěch evropské integrace. Švýcarsko se aktivně podílelo na vyjednávání v rámci této organizace, protože sdílelo s Velkou Británií negativní postoj k politické integraci, která byla základem ES. Z tohoto vyplývá i princip celé organizace ESVO spočívající ve zrušení cel na průmyslové výrobky mezi jejími členy. Jednotlivým členům ale byla ponechána důležitá pravomoc ohledně stanovení vlastních cel vůči nečlenským státům organizace. ESVO bylo od počátku velmi oslabeno změnou politiky Velké Británie. Její nečekané vyjednávání o vstupu do ES v roce 1961 vedlo ke změně strategie Švýcarska do té míry, že bylo nakloněno uzavřít s ES asociační dohodu spolu s Rakouskem a Švédskem (Schwok 2009: 24, 25). Navzdory změně přístupu požadovalo Švýcarsko poměrně velké množství výjimek a garancí, které se týkaly švýcarské přímě demokracie, federalismu, neutrality nebo svobody v přijetí budoucí legislativy ES (Church 2007: 190). Dále Švýcarsko zdůraznilo, že nemá zájem o integraci v oblasti zemědělství a odmítá přijmout všechna opatření týkající se vnějších cel ES. Požadavky Švýcarska nekončily, ale naopak byly rozšířeny o pravidelné konzultace mezi Bruselem a Bernem během navrhování legislativy a možné zřízení rozhodčího soudu, který by se zabýval potencionálními spornými body v dohodě (Schwok 2010: 104). V tomto ohledu ES neprojevovalo zájem o splnění švýcarských požadavků, a navíc ani v samotném Švýcarsku neměl vstup do ES dostatečnou domácí podporu. Každopádně Charles de Gaulle vetoval britskou žádost o členství v ES v roce 1963, což vedlo také k ukončení vyjednávání o švýcarské asociační dohodě. Konfederace se tak musela orientovat na organizaci ESVO, které jej jako jediné spojovalo s evropským trhem.

Události vyústily ve změnu a Švýcaři zvolili aktivní přístup k evropským záležitostem. Konkrétně se strategie projevila v roce 1961 zřízením Úřadu pro integraci, který monitoroval situaci v ES pro ministerstvo zahraničí a financí. Zároveň vzniklo na území Švýcarska první akademické centrum evropských studií v Ženevě, což dokládalo větší zájem švýcarského Parlamentu o vývoj politiky v Evropě. V roce 1962 následovalo podepsání Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a vstup Švýcarska do Rady Evropy, což sice nesouvisí s politikou ES, ale dokazuje to všeobecný zvýšený zájem o politiku na evropské úrovni.

Dalším impulzem pro pokrok ve vztazích mezi ES a Švýcarskem bylo znovu vyjednávání Velké Británie s ES o přistoupení, což ve Švýcarsku vyvolalo reakci v podobě usilování o bilaterální dohodu ekonomického charakteru (Church 2007: 190). Vyjednáváním vznikla dohoda o volném obchodu¹⁰ mezi Švýcarskem a ES, která vstoupila v platnost 1. ledna 1973. Dohoda je považována za velmi významnou a efektivní, protože započala období ekonomického rozvoje a stability během 70. a 80. let (Schwok 2009: 25). Toto období mělo pozitivní dopady na rozvíjení volného trhu a prosperity, zatímco se politické elity úspěšně vyhnuly domácímu odporu. Díky dohodě o volném trhu se import z ES do Švýcarska zvedl na 76 % a export ze Švýcarska narostl na 56 %. Proto se mnohým švýcarským firmám vytvořily nové příležitosti pro podnikání a vývoz do zahraničí, a země se tak stala jedním z hlavních investorů do ES. Mimo jiné se Švýcarsko zapojilo do programu Evropské spolupráce ve vědě a technologii (COST) (Church 2007: 187).

Kvůli dohodě o volném obchodu se 3. prosince 1972 konalo první švýcarské referendum, které se týkalo problematiky evropské integrace. Navzdory odporu levice a krajní pravice v souvislosti s oblastmi imigrace a neutrality byl výsledek hlasování pozitivní (Church 2007: 191). Ve prospěch dohody o volném obchodu se vyslovilo 72,5 % hlasujících, přičemž volební účast dosáhla hodnoty 52,9 %. Tento výsledek ilustroval přesvědčení švýcarské společnosti, že ekonomika jejich státu je tradičně závislá na exportu. Proto uvítali dohodu usnadňující obchod se zeměmi ES, které byly největším obchodním partnerem Švýcarska (Kuźelewska 2013: 89). Hlasování bylo pozoruhodné i z toho důvodu, že se zde ještě neprojevila jazyková cleavage mezi regiony. Až 75 % obyvatel měst z německých, francouzských i italských regionů volilo ve prospěch dohody (Schwok 2009: 26).

2.2. Vyjednávání o Evropském hospodářském prostoru

Setkání reprezentace států ES a ESVO na ministerské úrovni v Lucemburku v roce 1984 předznamenalo podstatnou etapu vývoje vztahů

¹⁰ Vyjednávání o dohodě bylo zahájeno v prosinci 1971 a podepsána byla 22. července 1972. Dohoda o volném trhu odstranila cla na průmyslové výrobky, upravovala pravidla hospodářské soutěže a záruk. Obsahovala také dodatek, který umožňoval rozšíření dohody na další ekonomické oblasti. Zemědělství do této dohody nebylo vůbec zařazeno (Church 2007: 191).

mezi těmito organizacemi. Během jednání o budoucnosti jejich vzájemných vztahů byl poprvé použit výraz „Evropský hospodářský prostor“, pod nímž si státy představovaly např. rozšířenou spolupráci v oblasti vědeckého výzkumu nebo odstranění určitých administrativních překážek pro zjednodušení přepravy zboží (Schwok 2009: 26–27).

Během 80. let se koncept jednotného vnitřního trhu ve Společenství stal impulzem v pokročení vyjednávání se zeměmi ESVO. Tehdejší předseda Evropské komise Jacques Delors dokonce vyzval k vybudování bližšího partnerství mezi zeměmi ESVO a ES. Švýcarská vláda a parlament viděly řešení v zachování jejich střední cesty neboli *à la carte*, která byla uplatněna již v dohodě o volném obchodu z roku 1972. Taková strategie však byla z pohledu Společenství problematická, protože by se Švýcarskem muselo odděleně vyjednávat o odlišné bilaterální dohodě než s ostatními státy ESVO. Navíc přístup švýcarské vlády odporoval Delorsově představě *„více strukturovaného partnerství se společným rozhodováním a administrativním řešením pro zvýšení efektivity našeho jednání.“* Toto vyjádření vytvořilo prostor pro založení Evropského hospodářského prostoru (EHP) mezi Společenstvím a ESVO.

Ve Švýcarsku měla myšlenka EHP pozitivní ohlasy, protože jej považovali za elegantní řešení nejen ekonomických, ale i politických požadavků. Počáteční nadšení však pramenilo ze špatného pochopení konceptu EHP ze strany Švýcarska. Domnívali se totiž, že Delorsova vize odpovídá jejich doposud aplikované strategii *à la carte*. Proto se na počátku vyjednávání o EHP Švýchaři domnívali, že svoboda zboží, kapitálu, služeb a osob může být aplikována pouze tam, kde chtějí. Švýcarská představa se však nesetkala s pochopením ze strany Společenství, protože by narušila jednotu EHS. Společenství požadovalo, aby státy ESVO jednaly společně, což zabránilo Švýcarsku vznášet své specifické požadavky. Další mylná domněnka ze strany Švýcarska se týkala spolurozhodování. Jejich interpretace totiž předpokládala, že EHP bude umožněno spolurozhodovat na všech záležitostech Společenství, ale ve skutečnosti Společenství opakovaně prohlásilo, že vztahy se státy ESVO nijak neovlivní autonomii rozhodování Společenství. Tento souhrn nedorozumění Švýcarsko velmi zklamal a přivedl jej ke zjištění, že

pokračování strategie *à la carte* již není možné (Dupont, Sciarini 2001: 220–223).

Samotná vyjednávání byla zdlouhavá a o vytvoření EHP se rozhodlo v říjnu 1991. V tu dobu se švýcarská vláda rozhodla zásadně změnit svůj přístup, který zahrnoval jak členství v EHP, tak i výhledové ve Společenství. Tato radikální změna v postoji švýcarských politických elit zřejmě pramenila z průzkumů veřejného mínění, kde se 50 % dotázaných vyslovilo pro přístup do Společenství, a také z bezproblémového přijetí legislativního opatření Eurolex¹¹ v Parlamentu (Church 2007: 195). Předpoklad podpory navíc umocňovaly průzkumy v politických institucích, jejichž výsledky byly vůči vstupu do EHP velmi příznivé. Co se týče zákonodárné moci, v Národní radě se pro vstup do EHP vyslovilo 65 % členů a v Radě států dokonce 85 %. Na základě těchto událostí se všeobecně očekával pozitivní výsledek při hlasování v referendu (Kuzelewska 2013: 91).

Rozhodnutí vlády o vstupu do EHP a v dlouhodobém výhledu i do Společenství však vyvolalo vlnu odporu ze strany švýcarské radikální pravice. Největší kampaň proti evropské integraci vedla strana Schweizerische Volkspartei (SVP), v jejímž čele stál Christoph Blocher. Již od roku 1990 se stal odpor k evropské integraci jejich hlavním bodem kampaní, kterými se snažili oslovit lid, jehož názory byly podle SVP v otázkách evropské integrace přehlíženy. Intenzivní kampaní se záporný postoj vůči EHP personifikoval právě Blocherem, který velmi často vystupoval v médiích se svou negativní rétorikou, kde zdůrazňoval např. *„nedostatek vedoucích politiků, kteří jsou schopni se ztotožnit se svou vlastní zemí, s vlastními lidmi a se svým vlastním úkolem.“* Tato strategie radikální pravice byla úspěšná a obyvatelé začali důvěru ve vládu ztrácet (Skenderovic 2009: 161).

Negativní kampaň se nejspíše nejvíce projevila na hlasování 6. prosince 1992 v mobilizaci 30 % do té doby voličsky pasivních obyvatel. Většina těchto voličů hlasovala proti vstupu do EHP, protože byla aktivizována rétorikou SVP. Navzdory předchozím očekáváním mělo tedy referendum negativní výsledek, kdy 50,3 % zúčastněných voličů návrh odmítlo. Rozdíl mezi hlasy „pro“ a „proti“ činil pouhých 24 000 hlasů. Hlasování mělo nadprůměrnou

¹¹ Touto událostí se bude autorka blíže zabývat v kapitole 3. Europeizace.

účast, která činila 78,73 %. Ukázalo se, že hlavními důvody pro negativní hlasy byly pro občany zejména obavy ze ztráty suverenity, kritický postoj ke Společenství nebo třeba nedostatek informací o problematice evropské integrace. Mimo jiné byli hlasující také přesvědčeni o tom, že vstup do EHP by automaticky v blízké budoucnosti vedl k plnému členství ve Společenství (Kuzelewska 2013: 92).

Odmítnutí Švýcarska vstoupit do EHP znamenalo určité vzdálení se od centra dění, které se od té doby přesouvalo spíše do Bruselu. Na druhou stranu Švýcarsko mělo určitou výhodu pozorovatelského statusu u EHP. Mohlo tedy detailně sledovat vývoj v Bruselu, ale nemohli jej nijak ovlivnit. Norsko s Islandem dokonce podali návrh na přesunutí Sekretariátu ESVO z Ženevy do Bruselu, což dokazovalo blízkost aktivit organizace ESVO a EHP, ale Švýcarsko sídlo v Ženevě uhájilo (Schwok 2010: 112).

2.3. Švýcarská „třetí cesta“

Po roce 1992 byla společnost výrazně prostoupena euroskepticismem, který pramenil z negativních kampaní vedených proti EHP. Za takových podmínek představovala bilaterální cesta jedinou možnou alternativou, protože omezila izolaci Švýcarska od evropského dění a neodporovala postojům obyvatelstva. Nevýhodou bilateralismu však zůstává skutečnost, že se Švýcarsko nemůže podílet na rozhodování v EU (Dupont, Sciarini 2007: 202). Bilaterální dohody mezi Švýcarskem a EU byly po odmítnutí vstupu do EHP považovány za krátkodobý koncept. Dnes však můžeme vidět, že tento způsob rozvíjení vztahů mezi EU a Švýcarskem je podporován jak obyvateli, tak elitami, jelikož Švýcarsku umožňuje zachovat si strategii *Sonderfall* v zahraniční politice. Hlavním motivem Švýcarů pro spolupráci s EU zůstala ekonomická spolupráce (Möckli 2008: 1–2).

Některé zdroje tvrdí, že celkově již bylo mezi Švýcarskem a EU uzavřeno zhruba 100 dohod. Do tohoto počtu je však zahrnuto i velké množství dodatků a doplnění různých smluv. Typickým příkladem je Dohoda o volném obchodu z roku 1972, ve které je obsažen více než tucet novelizací. Dohoda z roku 1972 byla považována také za určitý vzor pro vytvoření Bilaterálních dohod I a II (Vahl, Grolimund 2006: 22, 24).

V návaznosti na narůstající množství bilaterálních dohod mezi Švýcarskem a EU upozorňují mnozí autoři na omezenost, krátkodobost a paradoxy, které z tohoto jedinečného přístupu vyplývají. Bilaterální přístup je vlastně závislý na ochotě EU. Ta totiž Švýcarsku tento přístup doposud podporovala, protože předpokládala, že bilaterální dohody přiblíží Švýcarsko k plnohodnotnému členství. To se však neděje, a tak může EU být v budoucnu těmto vyjednáváním nakloněna méně. Navíc lze vypožorovat určité jevy, které ze vztahů mezi Švýcarskem a EU vyplývají. Příkladem je narůstající tlak na Švýcarsko, aby se přizpůsobilo *acquis communautaire*, který se úměrně zvyšuje s nárůstem počtu bilaterálních dohod (Möckli 2008: 3). Znepokojení ze strany EU bylo vyjádřeno např. i v tiskovém prohlášení těmito slovy: *„Připomínajíc závěry z roku 2010, Rada znovu potvrzuje, že přístup Švýcarska účastnit se na politikách a programech prostřednictvím sektorových dohod v dalších a dalších oblastech při absenci horizontálního institucionálního rámce s EU dosáhl svých hranic a je třeba jej přehodnotit.“* (Council of the European Union, Press Release 2012: 32)

2.3.1. Bilaterální dohody I

Na počátku roku 1993 předložila švýcarská vláda EU výčet patnácti oblastí, které by mohly být předmětem dalšího vyjednávání. EU jejich požadavky zúžila na následujících sedm: zadávání veřejných zakázek, technické překážky trhu, vědecký výzkum, silniční a letecká doprava, zemědělství a volný pohyb osob. Zároveň EU vyslovila požadavek, který představoval základní princip nadcházejících bilaterálních smluv. Jeho podstatou bylo přijetí dohody jako celku. Jinými slovy, pokud by Švýcarsko odmítlo přijmout jeden bod z celého balíku dohod, zrušilo by se tím vyjednávání o všech oblastech dohody. V literatuře je tento princip někdy nazýván jako tzv. princip gilotiny (Gava, Varone 2012: 200).

Bilaterální dohody I byly podepsány již 21. června 1999 v Lucemburku. Následně byl v roce 2000 tento balík smluv schválen obyvateli v referendu se souhlasem 67,2 % hlasujících a pak už nic nebránilo tomu, aby dohody vstoupily v platnost 1. června 2002. Dohody měly pozitivní ohlas ve společnosti, protože umožnily Švýcarsku přístup k trhu s 505 miliony nových

potencionálních konzumentů (Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten 2014: 7).

Zdlouhavé vyjednávání se však týkalo oblastí silniční dopravy a volného pohybu osob, které byly předmětem sporů (Gava, Varone 2012: 200). Neshody týkající se silniční dopravy pramenily zejména z obav Švýcarů o životní prostředí v Alpách. EU navrhovala, aby k silniční dopravě Švýcarska měly přístup nákladní vozy do čtyřiceti tun, což bylo po vyjednávání sníženo na 28 tun. U volného pohybu osob trvala EU na jejím kompletním přijetí ze strany Švýcarska. To však argumentovalo tím, že by přijetí volného pohybu osob v plném rozsahu mohlo znamenat odmítnutí smluv v referendu. Nakonec po několika jednáních se obě strany dohodly na sofistikovaném řešení, díky němuž získalo Švýcarsko dlouhé přechodné období nebo dokonce možnost odstoupit od dohody do sedmi let. Volný pohyb osob nakonec platil od roku 2006 a v plné míře platí od roku 2013 (Dupont, Sciarini 2001: 225–226). Tato část smluv byla předložena ke schválení do referenda v roce 2005, kdy se při účasti 54,5 % voličů 55,9 % z nich vyslovilo pro implementaci volného pohybu osob. Následně se v roce 2009 konalo ještě jedno lidové hlasování o volném pohybu osob. Tentokrát se jednalo o rozšíření volného pohybu osob také na Bulharsko a Rumunsko. V tomto případě občané rozhodli ve prospěch návrhu s 59,6 % hlasů s účastí 51,4 % (Kuźelewska 2013: 88–89).

2.3.2. Bilaterální dohody II

Švýcarsko chtělo v cestě bilaterálních smluv nadále pokračovat a navíc nyní projeвило zájem o zapojení se do dohody Schengen/Dublin. V období od roku 2001 do 2004 se tedy vyjednávalo o devíti oblastech, konkrétně se jednalo o zemědělské zboží, statistiku, media, životní prostředí, penze, zdanění úroku, přistoupení k dohodám Schengen/Dublin, vzdělávací programy a boj proti podvodům (Dabrowski 2014: 15).

Tento balík smluv se tedy zabýval z velké části jinými než ekonomickými tématy. V rámci zapojení se do dohod Schengen/Dublin se Švýcarsko zavazovalo ke kooperaci s EU na úrovni domácí bezpečnosti a azylové politiky (Möckli 2008: 2). Tento bod byl vzhledem ke své důležitosti předložen v roce 2005 k referendu, kde byl přijat 54,5 % elektorátu.

Rozdíl mezi Bilaterálními dohodami I a II spočívá v tom, že každý z bodů Bilaterálních dohod II nabývá platnosti k jinému datu. To bylo umožněno tím, že u nich neplatí tzv. princip gilotiny, což znamená, že během vyjednávání mohlo Švýcarsko jakýkoliv bod odmítnout (Schwok 2010: 113–114).

Bilaterální vyjednávání bylo ukončeno 26. října v Lucemburku, kde druhý balík dohod obě strany podepsaly. Následně se dohody předaly ke schválení švýcarskému parlamentu, který je přijal. Určitý odpor se však objevil při hlasování ohledně dohody Schengen/Dublin v Radě států a Národní radě, čehož využila euroskeptická radikální pravice k vyhlášení referenda. (Afonso, Magetti 2007: 225) Hlasování však očekávání euroskeptiků nenaplnilo a voliči schválili dohody Schengen/Dublin v referendu většinou 54,6 % hlasů (Kuzelewska 2013: 88).

3. Europeizace Švýcarska

V důsledku své geografické polohy, ekonomickým zájmům a historickému vývoji ve vztahu k evropské integraci je Švýcarsko významně vtaženo do procesu europeizace. Její stupeň dosahuje vysoké úrovně navzdory protichůdnému všeobecnému očekávání. Předpoklad ohledně nízké úrovně integrace Švýcarska zjednodušeně vyvrací výrok, který pronesl Clive Church: „*At' chcete nebo ne, vztahy s Evropskou unií jsou nevyhnutelnou záležitostí pro všechny evropské země. Nezáleží na tom, jestli jsou členy nebo ne, je to jedna z klíčových součástí jejich politické agendy.*“ Dokonce se mnohdy hovoří o paradoxu, že je Švýcarsko v některých ohledech více integrované než samotné členské státy. Dokládá to např. fakt, že Švýcarsko je plně zapojeno do dohody Schengen/Dublin na rozdíl od členských států EU jako, jsou Velká Británie nebo Dánsko (Ehs 2008: 26, 31).

Švýcarsko je tedy čím dál více ovlivňováno děním na evropské úrovni, a tak se stěží může dnes vykládat označení *Sonderfall* stejně jako dříve. Domácí aktéři z ekonomické, právní nebo politické oblasti jsou zkrátka nezpochybnitelně pod tlakem politik vytvářených za hranicemi jejich státu (Church 2000: 9).

3.1. Top-down europeizace Švýcarska

3.1.1. Oblast práva: *Autonomer Nachvollzug* a bilaterální dohody

Kontrast mezi přímými a nepřímými vlivy europeizace je nejvíce zřetelný v oblasti švýcarského práva. Přímá europeizace se v legislativě projevila především bilaterálními dohodami s EU, které vyžadovaly reformu domácích opatření. Naproti tomu nepřímou europeizaci práva reprezentuje pozoruhodná forma implikování evropských pravidel na domácí půdě, která se ve švýcarské právní terminologii označuje jako tzv. *Autonomer Nachvollzug* neboli dobrovolné následování. Princip tedy oproti bilaterálním dohodám spočívá v unilaterálním přizpůsobování a tvorbě zákonů, které odpovídají legislativě EU.

Politiku *Autonomer Nachvollzug* lze pozorovat již v roce 1988, kdy vláda zahájila přístup *Euro-kompatibility*. Ministerstva musela respektovat, že při tvorbě legislativních návrhů by měly brát v potaz, zda je jejich návrh v souladu s legislativou EU (Cottier 2013: 6). Nová strategie *Euro-*

kompatibility byla vysvětlena takto: „*Při snaze o paralelitu nejde o automatické přejímání evropského práva, ale sice o zabránění vzniku nových nechtěných a zbytečných právních rozdílů, které by podstatně omezily vzájemný respekt k právním předpisům na evropské úrovni.*“ Každý právní návrh musel v souladu s tímto přístupem obsahovat tzv. Evropskou kapitolu, která vysvětlovala vztah mezi navrhovaným právním aktem a evropskou legislativou. Do tohoto procesu byly zapojeny instituce jako Integrační kancelář nebo Oddělení pro mezinárodní záležitosti Justičního úřadu (Kux 1998: 8–9). Původně dobrovolný princip se stal závazným jeho implementováním do federálního práva v roce 2002, kde je zdůrazněno, že nedodržení tohoto principu při tvorbě zákona je přípustné pouze s velmi závažným odůvodněním (Gava, Varone 2012: 202). Příkladem kontinuity tohoto přístupu v praxi byl balík legislativních opatření s názvem *Eurolex*, který byl připraven v souvislosti s očekávaným vstupem Švýcarska do EHP v roce 1992. Obsahoval modifikace sedmdesáti federálních zákonů a vytvoření dvanácti nových. Po odmítnutí členství v EHP v lidovém hlasování se jednání o balíku *Eurolex* zrušilo, avšak vláda od tohoto přístupu neupustila a představila méně ambiciózní *Swisslex*. Ten se skládal z 27 původních opatření z *Eurolexu* a byl Parlamentem přijat v roce 1993 (Gava, Varone 2012: 201).

Sabinne Jenni se zabývala výzkumem, jehož cílem bylo určení míry europeizace švýcarského práva a sledování jeho tendencí v období 1990–2010. Bylo prokázáno, že sektorové smlouvy tvoří pouze čtvrtinu všech reforem, které byly ovlivněny europeizací. Zbytek tvoří podíl dobrovolně přijatých opatření. Nutno však podotknout, že navzdory svému nízkému počtu mají bilaterální dohody větší vliv než opatření spojená s nepřímými vlivy. Při srovnání přímé a nepřímé europeizace se vyskytly určité rozdíly. Např. 80 % bilaterálních dohod vyplývajících z přímé europeizace bylo přijato jako celek, zatímco u dobrovolně přijatých opatření pramenících z nepřímého vlivu tato míra dosahuje pouze 25 %. Existuje zde však i propojení obou dimenzí. Třetina všech nepřímých adaptací byla vytvořena během vyjednávání ohledně sektorových dohod. Z toho vyplývá, že vznikaly za účelem snížení rozdílů mezi domácí a evropskou legislativou pro usnadnění vyjednávání. Příkladem je schválení zákona z roku 2004 o chemických produktech, který se plně

shodoval s evropskými normami, protože švýcarská vláda chtěla v této oblasti docílit dohody o vzájemném uznání v této kategorii.

Občanské právo je považováno za oblast, která je nejvíce europeizována přímými vlivy. Mimo to jimi bylo ovlivněno také pojišťovnictví, kartely nebo bankovnictví.

Naproti tomu ekonomika byla nejčastějším cílem nepřímé europeizace dobrovolného následování (Jenni 2014: 210–213). Vláda se zaměřila na ekonomické přizpůsobení se evropským normám, jelikož to vnímali jako kompenzaci za odmítnutí členství v EHP a chtěli zabránit negativním důsledkům tohoto rozhodnutí (Kux 1998: 10). V 90. letech byl protekcionismus švýcarské ekonomiky intenzivně kritizován zejména ze strany tamních společností, protože tehdejší sbližování politik EU a Švýcarska považovaly za vhodnou příležitost k obratu v systému. Reforma pravidel hospodářské soutěže byla tedy vítanou změnou, která byla dosažena reformou kartelového práva, které svým obsahem čerpalo zejména z nařízení EU. Sice se tímto zákonem kartely nezrušily, protože k tomu by byl zapotřebí ústavní dodatek, ale značně se celý systém zjednodušil a navíc byly vymezeny pravomoci nově zřízené instituci s názvem Komise pro hospodářskou soutěž (Mach, Häusermann, Papadopoulos 2003: 305). Spolupráce EU a Švýcarska v této oblasti pokračuje až do současnosti. Dokládá to uzavření dohody o spolupráci v otázkách hospodářské soutěže, která byla oběma stranami podepsána v květnu 2013. Jejím účelem je zavedení nového mechanismu pro zlepšení podmínek hospodářské soutěže, a to tím způsobem, že si země mohou vyměňovat informace ohledně případu, který vyšetřují. Joaquín Almunia, místopředseda Evropské komise, tento nový způsob kooperace okomentoval slovy: „*Toto posílení naší spolupráce je bezprecedentní a přesahuje existující dohody Evropské unie s jinými třetími zeměmi. Naše orgány pro hospodářskou soutěž to zefektivní ku prospěchu společností a spotřebitelů na obou stranách.*“ (European Commission, Press Release 2013)

Dalším významným ekonomickým opatřením, které bylo přijato na základě dobrovolnosti, je federální zákon o vnitřním trhu, který zrušil všechny bariéry ohledně veřejných zakázek mezi kantony. Tento zákon čerpá zejména z podstaty judikátu Cassis de Dijon, čímž se vytvořil společný trh mezi kantony (Mach, Häusermann, Papadopoulos 2003: 306).

Celkově byla míra europeizace v jednom z výzkumů také kvantifikována. Jednalo se o období mezi lety 1995–2006. Jako nejvíce europeizovaná se projevila oblast imigrace se 42 % opatřeními ovlivněnými europeizací a poté vzdělání, u kterého měla europeizace vliv na 20 % všech reforem. Poměrně významných hodnot dosahovala dále sféra vědy a výzkumu nebo dopravy. Naopak nejméně ovlivněno bylo např. zemědělství, zdravotnictví, lidská práva nebo obrana (Fischer, Sciarini 2014: 241). Co se týče europeizace švýcarských politik, předpokládá se, že zde tento proces probíhá v podobě malých, ale frekventovaných změn (Gava, Varone 2014: 221).

Pokud bychom chtěli propojit Schimmelfennigův teoretický koncept europeizace nečlenských států s procesy, které v praxi švýcarského práva bezpochybně probíhají, pak můžeme identifikovat, do jaké kategorie tyto právní změny spadají. Vzhledem k ekonomické motivaci přístupu *Autonomer Nachvollzug*, který se zde objevuje již od konce 80. let, odpovídá tato nepřímá europeizace kategorii externalizace. U bilaterálních dohod se naopak jedná o implikování evropských pravidel do švýcarského právního systému vyjednáváním s EU, a proto se jedná o přímou europeizaci. Konkrétně pak lze hovořit o kategorii kondicionality, jejímž typickým příkladem je dříve zmíněný princip gilotiny.

3.1.2. Europeizace institucí a rozhodovacího procesu

V 90. letech bylo Švýcarsko pod tlakem společenských i ekonomických problémů. Poprvé od druhé světové války se v zemi zvýšila nezaměstnanost, což v kombinaci s narůstající populací a multikulturním prostředím podpořilo mnohé politické změny (Church 2000: 10). Narůstající europeizace a změny v mezinárodním systému totiž vedly k mobilizaci mezi mnohými institucemi švýcarského politického systému a domácími aktéry, protože očekávali, že využijí europeizaci jako svou příležitost k efektivnějšímu dosažení svých cílů (Selleslaghs: 11).

To se projevilo např. ve vztahu mezi exekutivou a legislativou. Konkrétně v období vyjednávání ohledně vstupu do EHP se Federální shromáždění dožadovalo více práv při účasti ve vyjednávání o mezinárodních otázkách. V roce 1992 tedy Shromáždění představilo nařízení, které zavádělo

systematické konzultace mezi vládou a Komisí pro zahraniční věci, která spadá pod parlament. Taková spolupráce byla vyžadována před prezentováním švýcarského postoje v Evropské komisi týkajícího se rozhodnutí, která by byla přímo aplikovatelná do švýcarského práva. Mimo tohoto opatření však můžeme ve vztahu parlamentu s vládou pozorovat další změny. Je zřejmé, že Shromáždění začalo také více využívat svých možností ohledně vydávání parlamentních rezolucí, které formulují jeho postoj k podobě potencionální mezinárodní smlouvy. Vliv parlamentu v otázkách zahraniční politiky tedy vzrostl a dosáhl pravidelných konzultací, ale stále v této oblasti má spíše druhořadý význam (Vahl, Grolimund 2006: 69). Důvodů, proč parlament není schopen efektivněji využít své možnosti k ovlivnění zahraničních politik je několik. Způsobuje to např. absence konsenzu nebo většiny, která by byla jednotná ve svých postojích ohledně evropské integrace. Dalším problémem je poměrně nízká infrastruktura v parlamentních komisích pro zahraniční záležitosti. Komise totiž trpí nedostatkem zaměstnanců, kteří navíc mají obtížný přístup k nezávislým expertizám, a tak jsou velkou měrou závislí na informacích pouze ze státní administrativy. Za významnou překážku v navýšení efektivity jednání mezi parlamentem a vládou je považována také četnost setkávání parlamentu. Ten zasedá pouze čtyřikrát až pětkrát ročně, což značně stěžuje schopnost parlamentu rychle reagovat na aktuální vývoj. Navzdory těmto nedostatkům je však změna v poměru moci mezi parlamentem a vládou v zahraničních otázkách považována za významnou (Kux 2014: 171).

Další důležitý posun v rozdělení moci mezi institucemi nastal významným posílením vlivu kantonů pomocí revize Ústavy v roce 1999 a zřízením Konference kantonálních vlád¹². Aktivita kantonů v otázkách participace v zahraniční politice a její následná institucionalizace byla zřejmě největším projevem europeizace politických aktérů ve Švýcarsku (Vahl, Grolimund 2006: 70). V důsledku těchto institucionálních změn je možné také konstatovat, že se dosud silně decentralizovaný švýcarský model federalismu pomalu posunul k jeho centralizovanější formě (Dardanelli 2007: 19).

Projevy europeizace se objevily také při rozhodovacích procesech v politických institucích. Příčinou jsou zejména zákonitosti švýcarské přímé

¹² Tyto události a souvislosti byly podrobněji popsány v této práci již v podkapitole 1. 3.

demokracie týkající se práva veta. Ve Švýcarsku může být během rozhodovacího procesu uplatněno ve dvou podobách. První z nich se nazývá konkurenční právo veta, které může nastat buď mezi dvěma komorami parlamentu navzájem anebo v lidovém hlasování. Druhé právo veta je charakterizováno jako kolektivní. To probíhá mezi politickými aktéry, jakými jsou politické koalice a korporativistické struktury. Kolektivní právo veta je však ve srovnání s konkurenčním právem veta podstatně méně institucionalizované. Neexistují zde žádná oficiální pravidla pro sestavování expertních komisí, zatímco role mezi dvěma komorami parlamentu jsou jasně dány Ústavou (Mach, Häusermann, Papadopoulos 2003: 304).

Tyto prvky švýcarské přímé demokracie mohou být považovány za překážku ve změnách a schvalování nových zákonů. Politické elity si jsou vědomy, že největším rizikem ve schvalování zákonů týkajících se evropských smluv je jejich konečné schválení v lidovém hlasování. Aby političtí aktéři zabránili vyvolávání lidových hlasování a pravděpodobnému odmítnutí návrhu, museli se mnohem více zaměřit na vyjednávání o návrhu již v předparlamentní fázi legislativního procesu. Do této fáze se proto politické elity snaží co nejvíce zapojit zájmové skupiny, kterých se návrh týká. V této fázi probíhá mezi aktéry veřejné i soukromé sféry intenzivní vyjednávání, aby návrh reflektoval zájmy všech skupin (Selleslaghs: 11). Aktéři mohou jednat buď v rámci expertní komise anebo pomocí konzultačních procedur (Fischer, Nicolet, Sciarini 2002: 148). Pozoruhodné je, že pokud se jedná o evropské záležitosti, pak se v předparlamentní fázi mnohem více využívá neformální vyjednávání se zájmovými skupinami, než při jednání o domácích záležitostech. Toto tvrzení dokládá např. nepřímá europeizace v podobě vyjednávání o reformě telekomunikací. Do vyjednávání se totiž zapojilo 69 % všech nestátních aktérů, zatímco během penzijní reformy, která byla čistě domácí záležitostí, se jich vyjednávání zúčastnilo pouze 33 % (Sciarini, Fischer, Nicolet 2004: 364). Výrazně se tak zvýšil podíl zapojení zájmových skupin do rozhodovacího procesu a jejich vliv na legislativu. Z pohledu politických elit toto opatření naplňuje jejich očekávání a výrazně jim to pomohlo v zabránění několika zdlouhavých referend (Afonso 2010: 64).

Při snaze aplikování Schimmelfennigovy kategorizace na změny, které se dějí při rozhodovacím procesu ve Švýcarsku, můžeme sledovat určité

mezery tohoto konceptu. Každý druh europeizace totiž podle Schimmelfenniga spočívá v přijetí určitých evropských pravidel na domácí úroveň. Z analýzy švýcarského rozhodovacího procesu však vyplývá, že zde probíhá určitá proměna již zavedených domácích procedur. Vliv europeizace je zde nezpochybnitelný a také jej lze zcela jistě označit jako vliv nepřímý. V tomto případě můžeme tedy hovořit o kvazieuropeizačních procesech, které se projevují přizpůsobením vlastních procedur za účelem zvýšení pravděpodobnosti akceptace legislativního návrhu.

3.2. Bottom-up europeizace Švýcarska

Ve výzkumu europeizace nečlenských zemí se často opomíjí, že europeizace zde může probíhat ve dvou směrech. *Bottom-up* europeizace mimo členské státy probíhá a může ovlivnit do jisté míry dění na evropské úrovni. Nutno však podotknout, že k tomu dochází v menší míře ve srovnání s *top-down* přístupem (Church 2000: 14). Případ Švýcarska znázorňuje, že europeizace byla v průběhu historie vztahů do určité míry tvořena oběma směry navzdory častému předpokladu, podle kterého se Švýcarsko pouze přizpůsobuje pravidlům EU bez možnosti podílet se na jejich tvorbě (Ehs 2008: 26). Švýcarsko, jako nečlenská země EU, má omezené možnosti vyjednávání na evropské úrovni, ale snaží se maximalizovat svůj vliv na evropské politiky různými způsoby. Příkladem, kdy se tak může stát, jsou společné komise, které se většinou ustanovují ve spojitosti s vyjednáváním o bilaterálních dohodách. V těchto komisích musí být dosaženo jednotného postoje, jinak návrh nemůže postoupit dále ke schválení.

Pravděpodobně nejvýraznější projevy *bottom-up* europeizace se ve Švýcarsku týkají institucí. Již v roce 1961 byla založena Integrační kancelář, která patří pod Federální ministerstvo zahraničí a Federální ministerstvo ekonomiky. Účelem fungování této instituce je především monitorování a analyzování pozice Švýcarska v souvislosti se záležitostmi, které se ho týkají. V neposlední řadě se také podílejí na vyjednávání smluv s EU a zhodnocují možné důsledky pro Švýcarsko, které by pramenily z legislativních návrhů EU (OECD 2006: 80). V roce 2013 byla Integrační kancelář nahrazena institucí s názvem Direktoriát pro evropské záležitosti (Directorate for European Affaires, DEA) a v jejím čele v současnosti stojí velvyslanec Henri Gétaz,

který vede v rámci Integrační kanceláře Ekonomické oddělení a Politické oddělení. Navíc byl k Integrační kanceláři zřízen post úředníka, který zde reprezentuje Konferenci kantonálních vlád (Directorate for European Affaires 2015: 1–2).

S institucí DEA úzce spolupracuje Stálé zastoupení Švýcarska při EU, které je také vedeno kariérním diplomatem. Veškerý personál je jmenován ministerstvem zahraničí. Jejich postoje mají významný vliv na výslednou strategii Švýcarska, která se určuje před vyjednáváním. I v této instituci je přítomna delegace z Konference kantonálních vlád, aby monitorovala situaci. Vliv Stálého zastoupení se však snížil v důsledku zřizování individuálních delegací ze strany mnohých švýcarských ministerstev. Tím pádem musí spolu tyto delegace komunikovat a koordinovat své postoje, což snižuje jejich rychlost a efektivitu (Kux 2014: 169).

4. Aspekty současných vztahů Švýcarska a EU

4.1. Euroskepticismus

Co se týče veřejného mínění, vytvořily se ve Švýcarsku dvě skupiny, které mají na EU a integraci v ní odlišný názor. Někdy se dokonce toto dělení označuje jako nejvýraznější cleavage země. Silná opozice, která je k EU velmi kritická, se často projevuje pro Švýcarsko typickými způsoby, zejména pak skrze přímou demokracii. Průzkumy veřejného mínění ve většině případů vykazovaly nízkou podporu vstupu Švýcarska do EU. Výjimečně se podpora dostala nad hodnotu 50 % v roce 1991, ale nebyla stabilní, jelikož v prosinci 1992 občané vstup do EHP těsně zamítli.

Důvodem švýcarského euroskepticismu je zejména jev, kdy si občané svou prosperitu a stabilitu spojují s politikou *Sonderfall*, která by podle nich byla vstupem do EU ohrožena, ne-li zničena. Švýcaři všeobecně EU vnímají jako až autoritářskou koncepci státu, jenž je řízený bruselskou byrokracií a velkými státy. To pramení z pocitu potencionálně malého vlivu v organizaci kvůli velikosti jejich státu (Church 2004: 270, 272, 277). Další příčinou negativního postoje občanů k EU je očekávání, že by vstup do EU ohrozil jejich ekonomiku, což ovlivňuje názor na EU až čtyřikrát více než vazby obyvatel k švýcarské neutralitě (Christin, Treschel 2002: 432).

Z posledních průzkumů vyplývá, že euroskepticismus ve Švýcarsku narůstá. Zatímco v roce 2001 dosahovala podpora vstupu do EU až 54 %, v roce 2005 se tato hodnota snížila až na 36 %, protože mnoho dosud nerozhodnutých voličů se přiklonilo k negativnímu postoji. K tomuto propadu došlo mimo jiné kvůli zvýšenému vlivu pravicově populistické strany SPV, která úzce spolupracovala s jediným antievropským sociálním hnutím ve Švýcarsku s názvem Akce pro nezávislé a neutrální Švýcarsko (the Action for an Independent and Neutral Switzerland, AUNS). Spolu šíří ve společnosti euroskeptické názory a dosáhli v této oblasti jakéhosi monopolu. Příznivci SPV bývají většinou farmáři, živnostníci a často oslovují i nerozhodnuté voliče, jelikož se profilují na kontroverzních a citlivých švýcarských tématech, jako je např. imigrace, neutralita a suverenita (Church 2009: 219, 221, 223).

Švýcarsko je specifické také tím, že je rozděleno do lingvistických skupin¹³, jejichž vzájemná izolace se zvyšuje společně s narůstajícím vlivem médií. Např. i vysílání státní televize probíhá v různých jazykových skupinách (Dardanelli 2007: 24). Největší rozpory v přístupu k EU se nacházejí mezi francouzsky a německy mluvícími obyvateli Švýcarska. Francouzsky mluvící část vykazuje převážně mírně většinovou podporu členství v EU, zatímco u německy mluvících obyvatel podpora dosahuje zhruba jen 30 %. Navíc je nutno podotknout, že počet německé skupiny převažuje tu francouzskou asi v poměru 3:1. Právě kvůli rozdílným názorům ohledně integrace do EU jsou vztahy mezi těmito dvěma skupinami poměrně napjaté, což můžeme sledovat zejména od roku 1992, kdy se hlasovalo o vstupu do EHP. Od té doby se postoj k EU mezi jazykovými skupinami stal hlavním tématem veřejné debaty. Zajímavé je, že ekonomika je v obou skupinách na srovnatelné úrovni. Přesto panují v německé části mnohem větší obavy z potencionálních ekonomických ztrát než v té francouzské. Stejný jev můžeme pozorovat u obav ze ztráty neutrality při vstupu do EU. Přístup německy mluvící skupiny obyvatel se přičítá určité absenci společné kultury. Chtějí se odlišit od obyvatel Německa, což se praxi projevuje zejména používáním vlastního dialektu švýcarské němčiny. Spisovnou němčinu považují za cizí jazyk a používá se pouze v médiích nebo školách. Chtějí tedy chránit svou místní kulturu, která je charakteristická švýcarskou němčinou (Theiler 2004: 636–637, 647–648). V kontrastu s touto konzervativní částí země je ta francouzská spíše kosmopolitní, a proto mají umírněnější názory ohledně mezinárodních organizací (Schwok 1993: 3).

4.2. Imigrační politika

Imigrační politika představuje ve švýcarské politice důležité téma. V roce 2014 došlo k razantní změně v přístupu v této oblasti. Dříve Švýcarsko zastávalo strategii, kdy přijímalo do své země imigranty, ale snažili se zabránit jejich dlouhodobému pobytu. Nyní však svou snahu směřují k začlenění imigrantů do společnosti v případě jejich dlouhodobého pobytu, ale zároveň usilují o nižší počet příchozích imigrantů z území mimo EU (Ruedin, Alberti,

¹³ Ve Švýcarsku se pro označení kulturních a sociálních rozdílů mezi německy a francouzsky mluvícími obyvateli používá výraz *Röstigraben* (Bradley 2014).

D'Amato 2015: 16). Navzdory tomu, že je Švýcarsko dlouhodobě vnímáno jako multikulturní země, v níž dokáží žít různé jazykové skupiny, vyskytuje se zde vůči imigrantům také určitá nesnášenlivost. Zejména v posledních letech byl zaznamenán její výrazný nárůst. Dokladem je např. jednání Švýcarska vůči osmi nově přistupujícím státům do EU v roce 2004. Tehdy totiž Švýcarsko země EU-8¹⁴ vystavilo omezením imigrace. Pro žadatele o pracovní povolení z těchto zemí to znamenalo značné ztížení, jelikož zaměstnavatel musel dát přednost místním uchazečům o práci nebo cizincům, kteří již měli ve Švýcarsku trvalý pobyt vyřízený. Toto opatření platilo až do 1. května 2011, avšak přesně o rok později rozhodla švýcarská vláda o znovuzavedení imigračních restrikcí pomocí tzv. ochranné doložky¹⁵ dohody o volném pohybu osob a aplikovala tak na obyvatele zemí EU-8 imigrační kvóty. V roce 2013 pak Švýcarsko začalo stejný princip uplatňovat i u všech ostatních členských zemí EU, které jsou souhrnně v tomto kontextu označovány jako země EU-17¹⁶ (Kolářová 2014). Jednání Švýcarska se po celou dobu setkávalo s nesouhlasem ze strany EU. Catherine Ashton, z pozice vysokého představitelky EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, např. okomentovala znovuzavedení kvót na země EU-8 slovy: „*Považuji to za opatření, které je v rozporu s dohodou o volném pohybu osob v platném znění protokolu z roku 2004. Dohoda nedovoluje žádné rozlišování mezi občany EU.*“ (European Union 2012)

Stupňování nesnášenlivosti vůči cizincům se projevilo také přijetím zákazu výstavby minaretů v lidovém hlasování z roku 2009, jímž si Švýcarsko

¹⁴ Do této skupiny patří Česká republika, Slovensko, Slovinsko, Polsko, Maďarsko, Estonsko, Lotyšsko a Litva (Geiser 2012).

¹⁵ Ochranná doložka stanovuje, že pokud v rozmezí 5 až 12 let od nabytí platnosti smlouvy vzroste počet vydaných povolení k pobytu pro zaměstnance nebo podnikatele z území EU o více jak 10 %, než dosahoval průměr v přechozích třech letech, pak je Švýcarsko oprávněno samostatně omezit počet takových povolení k pobytu na území Švýcarska. Opatření se týká tzv. povolení B, která se vydávají pro pětileté povolení pobytu na území Švýcarska (Kolářová 2014).

¹⁶ Zde se řadí Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie, Kypr a Malta (Kolářová 2014).

získalo pozornost světových médií. Schválení zákazu je považováno za jakýsi symbolický akt, který měl zabránit rozšiřování cizích kultur v jejich zemi.

Animozita k přistěhovalcům není omezena pouze na muslimskou menšinu. Švýcaři vnímají negativně i cizince s kvalitním vzděláním a kvalifikací ze západní Evropy, kteří si ve Švýcarsku chtějí nalézt zaměstnání. Typickým příkladem bývají časté antipatie Švýcarů z německy mluvící části země vůči německým občanům. Jako příčinu můžeme označit obavu Švýcarů z ohrožení jejich kulturních hodnot, stejně jako strach z úbytku pracovních míst na úkor Švýcarů (Freitag, Rapp 2013: 425–426, 440). Narůstající nesnášenlivost mimo jiné souvisí také s navyšujícím se počtem cizinců v zemi, který v roce 2012 dosáhl 23 % veškerého obyvatelstva (Ambühl, Zürcher 2015: 76). Postoje společnosti dokládají průzkumy veřejného mínění z roku 2013, kdy 53 % respondentů odpovědělo, že by se imigrace měla omezit. Navíc 20 % z nich projevilo názor, že by imigrace měla být dokonce výrazně omezena. Mimo jiné bylo zjištěno, že názory obyvatel na imigraci a EU se shodují. V případě, že občan upřednostňuje, aby se Švýcarsko nestalo členem EU, pak je u něj velmi pravděpodobný i negativní postoj k otázkám imigrace (Ackermann, Freitag 2015: 37, 41).

Sílicí odpor společnosti vůči imigrantům využila pravicová populistická strana SPV, která vyvolala lidové hlasování o iniciativě proti masové imigraci. Za největší opozici tohoto návrhu lze považovat odborové organizace, v jejichž ekonomickém zájmu bylo zachování principu volného pohybu osob. V únoru 2014 však dopadlo hlasování podle představ SPV, jelikož 50,3 % zúčastněných voličů tuto iniciativu schválilo (Manatschal 2015: 23, 27) spolu s většinou 14 kantonů z 23.

Touto iniciativou byl tedy schválen nový ústavní článek 121a, který zavede systém kontroly počtu imigrantů podle kvót. Důležitou součástí lidového hlasování bylo také nařízení, že všechny smlouvy, které odporují novému principu imigrační politiky, musí být znovu projednány během období tří let. Obsah nastávajícího nového článku Ústavy ještě není znám. Musí být projednán a schválen zákonodárci do lhůty tří let. Imigrační kvóty však všeobecně odporují zejména bilaterální dohodě s EU o volném pohybu osob, která byla uzavřena v roce 1999. Švýcarsko tedy hodlá jednat o přeměně smlouvy, ale EU již několikrát projevila neochotu vyjednávat o jakémkoliv

modifikaci bilaterální dohody. Současná situace by mohla v souvislosti s principem gilotiny vyústit ve zrušení dohody o volném pohybu osob, čímž by se ukončila platnost i dalších šesti smluv z balíku Bilaterálních dohod I a dohody Schengen/Dublin. Kdyby taková situace nastala, znamenalo by to nejen významné zhoršení vztahů mezi EU a Švýcarskem, ale vedlo by to k rozsáhlým ekonomickým ztrátám na obou stranách (Ambühl, Zürcher 2015: 77). Je pravděpodobné, že si voliči během hlasování nepřipouštěli, že by takové důsledky mohly ve skutečnosti nastat a věřili, že bude možné pro dohodu o volném pohybu osob s EU vyjednat nové podmínky (Milic 2015: 59).

Existuje zde možnost, jak by se Švýcarsko nežádoucím účinkům mohlo vyhnout. Formulace lidové iniciativy byla totiž poněkud neurčitá a nijak nespecifikovala konkrétní výši imigračních kvót. Švýcarská vláda by tak mohla teoreticky vyjednat tak vysoké kvóty, které by zhruba odpovídaly současnému počtu příchozích imigrantů. Není však jasné, jestli by s tímto opatřením souhlasila EU a navíc by toto jednání bylo v rozporu s požadavky SVP (Schwok 2014b: 3).

Reakce EU na výsledek hlasování proti masové imigraci byla negativní. Již 26. února 2014 vystoupil komisař László Andor s prohlášením, které popsalo postoj EU k situaci ve Švýcarsku: „*Pacta sunt servanda. Smlouvy jsou smlouvy a jejich selektivní zavádění nebo dokonce „vyzobávání“¹⁷ není možné.(...) Tento podstatný princip dohody o volném pohybu osob je základním kamenem našich vztahů. Je to základní právo. Nelze o tom jednoduše vyjednávat, jak se někteří domnívají.*“ Dále Andor zdůraznil důsledky, které byly ze švýcarského hlasování vyvozeny. Omezení se týkala zejména fungování programu Erasmus+, kde se Švýcarsko dosud zapojovalo na stejné úrovni jako členské země EU. Mimo to byla ovlivněna i spolupráce v rámci programu EU pro vědu a výzkum s názvem Horizon 2020, kde bylo pozastaveno vyjednávání o zapojení Švýcarska, tudíž by na finanční dotace z EU nemuselo dosáhnout (European Commission, Statement 2014). Opatření ohledně omezení účasti na programu Horizon 2020 bylo ve Švýcarsku vnímáno jako znepokojující. Již od roku 2007 totiž švýcarští vědci získávali granty

¹⁷ V anglickém originále je použit výraz „cherry-picking“.

z Evropské výzkumné rady (European Research Council). Evropská komise podmínila plné zapojení Švýcarska v tomto vědeckém programu rozšířením dohody o volném pohybu osob o novou členskou zemi EU, kterou je Chorvatsko¹⁸. Švýcarsko však dalo na vědomí Chorvatsku i Evropské komisi, že nemohou v jejich zemi chorvatským občanům garantovat neomezené právo volného pohybu. Proto Komise jednání o pozici Švýcarska v programu Horizon 2020 odložila (Schiermeier 2014: 227).

Nejaktuálnější vývoj ve sporných oblastech mezi Švýcarskem a EU byl zaznamenán na začátku února 2015, kdy prezidentka Švýcarské konfederace Simonetta Sommaruga jednala s předsedou Evropské komise Jeanem-Claudem Junckerem v Bruselu. Na tiskové konferenci prohlásili, že tímto započala jednání ohledně řešení situace s imigračními kvótami. Přiznali, že jejich názory se v této problematice značně rozcházejí, ale zdůraznili, že kompromis a smírné řešení je v zájmu obou stran. Proto se dohodli, že se zástupci EU a Švýcarska budou pravidelně a intenzivně scházet, aby se problematika dohody o volném pohybu osob vyřešila co nejdříve (European Commission, Audiovisual Services 2015).

4.3. Bankovní tajemství

Bankovní sektor vždy představoval pro Švýcarsko důležitou součást jejich ekonomiky. Vzhledem k malé rozloze státu, a tedy i nedostatku různých surovin, s nimiž by mohlo obchodovat, se bankovníctví stalo charakteristickou a dynamickou součástí Švýcarska. Pro mnohé Švýcary má bankovní sektor podobný význam jako neutralita jejich státu. Švýcarsko svůj úspěch založilo zejména na bankovním tajemství, které bývá samotnými Švýcary nazýváno někdy jako finanční soukromí. Z domácích aktérů se na tomto tématu profiluje především strana SVP, protože považuje bankovní tajemství za základ švýcarské prosperity. Rovněž banky v souvislosti s mezinárodním nátlakem ohledně liberalizace bankovního tajemství nepodporují potenciální přistoupení Švýcarska do EU. Bankovníctví dlouhodobě představuje oblast

¹⁸ Podmínka pro rozšíření dohody o volném pohybu osob o Chorvatsko je omezena termínem 9. února 2017. Do té doby disponuje Švýcarsko v rámci programu Horizon 2020 statusem asociované země a podílí se pouze na programech Vynikající věda, Šíření excelence a podpora účasti, Euratom a ITER (Swiss Participation in Horizon 2020 2014: 1, 3).

sporu mezi EU a Švýcarskem (Church, Severin, Hurni 2007: 142–144), přičemž předmětem kritiky Švýcarska je především ztížená kontrola korupce, terorismu, daňových úniků a praní špinavých peněz.

Ve švýcarské legislativě se nenachází jasná definice bankovního tajemství. Existuje pouze Bankovní zákon z roku 1934, který porušení bankovního tajemství klasifikoval jako trestný čin. Výše trestu mohla dosahovat až šesti měsíců ve vazbě anebo mohla být na jednotlivce uvalena pokuta 50 000 CHF. Dnes může pokuta činit až 250 000 CHF a délka trestu je navýšena až na tři roky odnětí svobody (Emmenegger 2014: 148).

Švýcarsko po dlouhou dobu odolávalo mezinárodním požadavkům a výzvám k omezení bankovního tajemství. Kritici toto chování zdůvodňovali vysokými zisky, které banky díky své diskrétnosti získávají (Economist.com 2012). Pod silícím nátlakem mezinárodních organizací však Švýcarsko částečně oslabilo oblast bankovního tajemství a souhlasilo s přijetím mezinárodní úmluvy OECD, která zavedla spolupráci v oblasti daní. Pro Švýcarsko z této úmluvy vyplývá závazek o vzájemné výměně informací o daňových poplatnících, jehož záměrem je omezení daňových úniků. Švýcarsko však nemá v úmyslu poskytovat tyto informace automaticky, ale pouze v případě vyžádání konkrétních informací od ostatních členů úmluvy (Euroskop.cz 2013).

Omezení daňových úniků bylo také dlouhodobým zájmem EU, jelikož jejich objem činí ročně 1 trilion eur. EU měla za cíl dosáhnout automatické výměny informací mezi státy, na rozdíl od dohody v rámci OECD. Návrh iniciativy začaly podporovat i země s tradičně nezávislým bankovníctvím, jako např. Lichtenštejnsko nebo Rakousko. Nátlak na Švýcarsko se navýšil i v souvislosti s aférami daňových úniků řeckých a francouzských politiků, kteří měli své účty ve švýcarských bankách (BBC.com 2013). Švýcarsko nakonec k vyjednávání o automatickém sdílení informací přistoupilo a dohoda s EU vstoupí v platnost v lednu 2017 a během roku 2018 bude výměna informací již fungovat v praxi (Federal Department of Finance, Federal Departement of Foreign Affaires 2015).

Souhlas Švýcarska s účastí na de facto zrušení bankovního tajemství můžeme považovat v souvislosti s Schimmelfennigovou kategorizací za projev přímého vlivu kondicionality. Kdyby se Švýcarsko nepřipojilo k ostatním

státům a toto opatření by nepodpořilo, pak by se ocitlo na „seznamu daňových rájů“, což by poškodilo reputaci švýcarského bankovníctví. Nenachází se tak zde přímá pohrůzka sankcí ze strany EU v případě nepřistoupení k dohodě, ale můžeme zde pozorovat potencionální negativní důsledky, kterým se Švýcarsko chtělo vyhnout.

4.4. Otázka perspektiv vývoje vztahů Švýcarska a EU

V posledních letech se rozvinula diskuze o nutnosti přehodnocení přístupu ve vztazích mezi EU a Švýcarskem. Možností, jakou formou by spolupráce mohla probíhat je však několik. U mnoha z nich by ale bylo zapotřebí překonání značných překážek vzhledem k jedinečnému politickému zřízení Švýcarska. Proto je nezbytné zhodnotit vhodnost různých strategií¹⁹, které by Švýcarsko a EU mohly zvolit.

4.4.1. Vstup do EHP

Jako pozitivní příklad pro Švýcarsko v otázce vstupu do EHP můžeme označit např. Norsko. Tato země se totiž stala členem EHP, aniž by na ni byl vyvíjen tlak k přistoupení do EU. Obava z toho, že členství v EHP přirozeně přeroste v členství v EU, byla rozhodující při hlasování o EHP v prosinci 1992. Kdyby se Švýcarsko stalo součástí EHP, pak to představovalo také určitou garanci dlouhodobého rozvoje bilaterálních vztahů. Tato perspektiva však nemá podporovatele ani v EU ani ve Švýcarsku, což je způsobeno zejména velkou popularitou pravicové strany SVP, jež se vlastně na odporu vůči EHP profilovala (Miserez 2012).

Mezery možnosti členství v EHP spočívají v tom, že jeho státy se sice podílejí do určité míry na tvorbě nových opatření, ale již nejsou součástí formálního rozhodování. Zajímavé je, že žádný stát EHP ještě nikdy evropské opatření nezamítl, jelikož by to pro něj znamenalo přílišné komplikace (Der Schweizerischen Bundesrat 2010: 7244).

Pro Švýcarsko řešení v podobě vstupu do EHP ztratilo na významu kvůli vysokému počtu bilaterálních smluv mezi Švýcarskem a EU, jež jsou pro

¹⁹ Možnost izolace Švýcarska a celní unie jsou Spolkovou radou považovány za nejméně pravděpodobné, a tak nebudou rozebírány ani v této práci (Der Schweizerischen Bundesrat 2010: 7241).

Švýcarsko uzpůsobené a z velké části pokrývají EHP agendu (Verband der Schweizer Unternehmen 2002: 4).

4.4.2. Vstup do EU

Vstupem do EU by Švýcarsko získalo velmi podstatnou kompetenci, kterou dodnes postrádá. Švýcaři by se totiž konečně mohli podílet na formování evropských politik a zúčastnit se rozhodovacích procesů, kde by do jisté míry mohly být reflektovány i jejich zájmy. Tento vliv je však diskutabilní, protože by měli z pozice malého státu omezené zastoupení v evropských institucích, jelikož podle Lisabonské smlouvy by totiž Švýcarsko v případě jeho členství získalo např. 20 členů v Evropském parlamentu. Navzdory tomu by země mohla být úspěšná v navázání různých spojení a pomocí úzkého kontaktu s jinými státy by dokázala své zájmy prosazovat. Navíc by získali svého zástupce v Evropském soudním dvoru nebo diplomatickém servisu EU (Tomczyk 2013 126).

Členstvím by byly pravděpodobně nejvíce ovlivněny Švýcarské principy přímé demokracie a federalismu. Implikování nařízení a směrnic EU do švýcarského práva by omezilo práva kantonů a lidu se na tomto procesu podílet. V souvislosti s komplikacemi, které by mohly nastat v souvislosti s lidovými iniciativami, by Švýcarsko dokonce mohlo zvažovat vystoupení z EU, jelikož by se zájmy lidu střetly s evropskými nařízeními. V případě federalismu by Švýcarsko muselo provést značné institucionální reformy a mělo by brát v potaz, že se část kompetencí z místní i státní úrovně přesune na nadnárodní instituci. Na straně druhé, co se týče neutrality, ta je s Lisabonskou smlouvou právně slučitelná a nepředstavovala by v případě členství zásadní překážku (Casanova, Leuthard 2012: 7245).

Z ekonomického hlediska by plnohodnotné členství přineslo Švýcarsku bezesporu mnoho výhod, jako např. snížení překážek pro přeshraniční transakce nebo administrativní zjednodušení dopravy s ostatními členskými státy (Verband der Schweizer Unternehmen 2002: 3). Ve Švýcarsku je však často poukazováno na negativní důsledky členství, které souvisí zejména s potencionálními poplatky, které by Švýcarsko muselo odvádět do evropského rozpočtu. Podle odhadu instituce EDA by roční poplatek činil zhruba 4 až 5 miliard franků, čímž by se Švýcarsko stalo nejvíce přispívající

členskou zemí na obyvatele (Verband der Schweizer Unternehmen 2006: 9). Nejvíce ekonomicky ohroženou skupinu představují zemědělci, pro které by zahraniční konkurence v podobě levnějších výrobků byla značnou hrozbou pro jejich fungování. Nicméně, z dlouhodobého hlediska se předpokládá, že by členství přineslo Švýcarsku ekonomický růst právě díky deregulaci trhu (Tomczyk 2013: 127).

Všeobecně tedy není možnost přistoupení Švýcarska do EU považována za pravděpodobnou vzhledem ke značné potřebě institucionální změny. Tlak ze strany EU však bude postupně narůstat, a proto je nevyhnutelné, aby si Švýcarsko tuto možnost v souvislosti s dlouhodobým směřováním země ponechalo (Konferenz der Kantonsregierungen 2010: 1).

4.4.3. Asociační dohoda

V možnostech budoucí švýcarské strategie vůči EU se objevuje také uzavření asociační dohody. Ta by mohla stanovit nový institucionální rámec vztahů mezi Švýcarskem a EU a posílila by mezi nimi politický dialog. Asociační dohoda by mohla představovat platformu pro intenzivní vyjednání o hospodářských i politických otázkách (Der Schweizerischen Bundesrat 2006: 6837). Nejčastějším argumentem proti asociační dohodě je, že by její uskutečnění mohlo vést k přílišnému zpolitizování vyjednávání, které je dosud spíše technického rázu (Vahl, Grolimund 2006: 101).

O možnosti uzavření asociační dohody však nikdy EU se Švýcarskem nevyjednávala (Reimann 2002: 6333) a zřejmě tento koncept není v blízké budoucnosti možný, a to v první řadě vzhledem k neochotě EU přistupovat na nová speciální řešení pro Švýcarsko.

4.4.4. Pokračování bilaterální strategie

Dosavadní spolupráce Švýcarska s EU probíhala formou bilaterálních dohod. Jak bylo dříve zmíněno, tato třetí cesta začala dosahovat svých limitů a její pokračování není ze strany EU podporováno tak jako v předchozích letech. Úbytek ochoty EU vyjednávat se Švýcarskem a umožňovat jim tak speciální typ partnerství jako nečlenskému státu Švýcarsko poměrně znepokojuje (Sciarini, Dupont, Serrano 2010: 17–18). Problém z perspektivy EU spočívá zejména v tom, že by bilaterální dohody se Švýcarskem mohly představovat pro jiné

třetí země určitý model pro rozvíjení vztahů s EU. V tom případě by státy mohly ve větším měřítku usilovat o švýcarský model, místo přistoupení k EU.

Nedostatky a rizika spojená se švýcarským přístupem *à la carte* se projevily zejména v událostech týkajících se imigrační politiky. Pro Švýcarsko tedy vyplývá pokusit se nalézt nový způsob, jak rozvíjet vztahy s EU, i když společnost si vzhledem ke svému euroskepticismu nepřeje hlubší integraci do evropských struktur a vyhovuje jí dosud praktikovaný pragmatický přístup. Určitý postup v jednání byl zaznamenán v konsenzu ohledně potřebné institucionální změny²⁰ v bilaterálním vyjednávání. Obě strany se shodují v tom, že je potřeba vytvořit např. více transparentní systém ve smíšených komisích a zlepšit koordinaci postupů (Tomczyk 2013: 122, 129). EU požaduje, aby následující změny v bilaterálním vyjednávání sloužily jako vzor pro všechny další postupy ve vztazích mezi Švýcarskem a EU. EU také upozornila na fakt, že případný třetí balík bilaterálních dohod nebude uskutečněn dříve, než dojde k určitým reformám (Epiney 2013: 60). K naplnění těchto požadavků by mohla sloužit nová instituce, jejíž zřízení bylo podpořeno ze strany švýcarské vlády v rámci přijetí institucionálních principů, které by se měly uplatňovat ve vztahu k EU. Mimo jiné se švýcarská vláda dohodla také na principu dynamického, avšak ne automatického přijímání legislativních opatření vzhledem k systému švýcarské přímé demokracie. Dalším požadavkem Švýcarska bylo garantování jejich práva na formování²¹ ustanovení nových právních opatření ve smíšených komisích (Federal Department of Finance, Federal Departement of Foreign Affaires 2012).

V současnosti probíhá mezi Švýcarskem a EU vyjednávání v oblastech elektrické energie, kontroly emisí a zemědělství. Dále se jedná o účasti Švýcarska na programu Kreativní Evropa, který rozšiřuje program MEDIA z předchozích bilaterálních dohod (Direction für europäische Angelegenheiten 2015).

²⁰ Rada EU Švýcarsko často upozorňovala na potřebu řešení institucionálních otázek. Zdůrazňovala jejich význam i tím, že upozorňovala na souvislost mezi institucemi a fungování vnitřního trhu. Institucionální opatření by mělo sloužit jako struktura a základ pro všechny stávající i budoucí dohody (Council of the European Union, Press Release 2012:32).

²¹ V anglickém textu se toto formování vyjadřuje pojmem *decision-shaping*.

Je tedy zřejmé, že Švýcarsko nemá zájem o omezení své suverenity, ale zároveň chce s EU intenzivně spolupracovat a vyjednávat o dalších dohodách. Aktuálně pro Švýcarsko není možná zásadní změna v přístupu a vztazích s EU, a proto chce setrvat u bilaterální formy spolupráce. Švýcaři si však uvědomují limity dosavadní formy spolupráce a jsou ochotni jednat o institucionálních změnách, které umožní princip třetí cesty ve své podstatě zachovat (Der Schweizerischen Bundesrat 2010: 7246).

Závěr

Předmětem práce byly vztahy mezi EU a Švýcarskem od 50. let. Pro zpracování tohoto tématu zvolila autorka teorii europeizace nečlenských států, jíž se zabývá Frank Schimmelfennig. Pro objasnění teoretického základu práce byly vysvětleny pojmy přímé a nepřímé europeizace, které se pojí výhradně s výzkumem europeizace nečlenských států. Pro další analýzu europeizace Švýcarska použila autorka čtyři Schimmelfennigovy kategorie. Skupině nepřímých vlivů náleží dělení na externalizaci a imitaci, zatímco pro přímé vlivy existují kategorie kondicionality a socializace. Švýcarsko ve vztahu k EU bývá často považováno za jedinečný případ, kdy si tato neutrální země zdánlivě zcela ponechává svou suverenitu a je od dění na evropské úrovni izolována. Proto bylo cílem práce vymezit specifika této západoevropské země, která jí brání v plnohodnotném členství v EU a následně vyhodnotit dosavadní míru integrace a europeizace Švýcarska jakožto nečlenské země EU.

V průběhu práce se autorka snaží zodpovědět tři výzkumné otázky. První z nich zněla: *Jaká specifika a okolnosti brání Švýcarsku v plnohodnotném členství v EU?* Problematicke specifik Švýcarska se věnovala zejména kapitola 1. 3., ve které byly vymezeny jako hlavní důvody odmítavého postoje Švýcarska k EU jeho přímá demokracie, federalismus, neutralita a ekonomika. Každý z prvků má ve Švýcarsku dlouhou historii, v případě federalismu sahající dokonce až do 12. století. Můžeme konstatovat, že jednotlivě se tyto aspekty vyskytují i v mnohých jiných zemích, ale právě přítomnost všech v jednom státu je to, co dělá ze Švýcarska jedinečný případ. Co se týče ekonomiky Švýcarska, prokázalo se, že navzdory všeobecnému předpokladu izolace, je tato země úspěšně integrována do globalizovaného systému, i když Švýcaři nejsou ochotni obchodní bariéry odstranit úplně. Výraznější překážky v členství Švýcarska v EU představují zejména federalismus a přímá demokracie. Kantony a komuny disponují výraznými autonomními pravomocemi a bylo by tedy pro ně velmi obtížné si představit, že by musely část své suverenity odevzdat na nadnárodní úroveň. Přímá demokracie je ve švýcarském případě často označována všeobecně jako překážka v adaptaci na nové situace a mezinárodní vývoj. Za příčinu bývá označována příliš rozsáhlá moc malých kantonů, která se projevuje v povinných referendech a lidových iniciativách. Kantony totiž v těchto situacích disponují právem veta. Příkladem

takové události je především hlasování o EHP v roce 1992, kdy voliči zamítli vstup do této organizace pouze 50,3 % hlasů. Proto lze očekávat, že by hlasování o vstupu do EU bylo velmi jednoduše zamítnuto vzhledem k negativnímu postoji početných avšak malých kantonů ohledně evropské integrace. Neutralita také představuje neméně významnou součást Švýcarska. Dlouholetá tradice politiky *Sonderfall* se stala dokonce sjednocujícím prvkem jazykové diferenciované společnosti. Proto má téma neutrality, zejména pak idea jejího potencionálního ohrožení, výrazný vliv na postoj obyvatel k evropské integraci. Často proto problematiku neutrality využívají euroskeptická uskupení a strany ve svých kampaních, aby tímto mobilizovaly voliče. Z právního hlediska by neutralita členství v EU nebránila, jedná se zde však primárně o psychologický a sjednocující význam, který pro Švýcary ztělesňuje.

Druhá výzkumná otázka byla následující: *V jaké míře dochází ve vztahu EU a Švýcarska k integraci a europeizaci?* Historické interakce mezi oběma stranami byly popsány v druhé kapitole práce. Z ní vyplývá, že Švýcarsko zvažovalo asociační dohodu již v roce 1961, kdy také založilo Úřad pro integraci, jenž monitoroval dění v ES. K první významné integraci však došlo až v roce 1973, kdy vstoupila v platnost bilaterální dohoda o volném obchodu, což byla první dohoda tohoto typu mezi Švýcarskem a ES a předznamenala tzv. třetí cestu bilaterálních dohod, která definuje jejich vztahy do současnosti. Europeizace v oblasti práva se vyznačuje nepřímými vlivy přístupu tzv. *Autonomer Nachvollzug* neboli dobrovolné následování a také přímými vlivy, jimiž jsou právě bilaterální dohody. Pozoruhodný je zde zejména přístup dobrovolného následování, jelikož se ve švýcarské legislativní praxi objevuje již od roku 1988 v podobě konceptu euro-kompatibility. Každý právní návrh musel obsahovat Evropskou kapitolu, která byla povinna zohledňovat vztah nového opatření s těmi evropskými. Švýcaři tedy už nečekaně dlouhou dobu přizpůsobují své zákony evropským pravidlům, což není u nečlenských států obvyklé. Tato forma europeizace zapadá do Schimmelfennigovy kategorie nepřímého vlivu externalizace, jelikož se jedná o samostatnou činnost státu bez účasti evropských institucí a děje se tak za účelem usnadnění vyjednávání v ekonomických oblastech.

Přímou europeizaci kondicionality ztělesňuje bilaterální spolupráce mezi Švýcarskem a EU neboli tzv. třetí cesta. V této souvislosti představuje významný mezník přijetí balíků Bilaterálních dohod I a II v 90. letech, jimiž je ovlivněna celá řada švýcarských politik. Počet těchto dohod tvoří pouze čtvrtinu všech reforem, které byly ovlivněny europeizací. Navzdory tomu ale disponují mnohem větším vlivem než dobrovolně přijatá opatření. Všeobecně se tedy dá tvrdit, že europeizace švýcarských opatření probíhá pozvolna, ale frekventovaně.

Co se týče europeizace institucí, můžeme zde pozorovat zvýšený zájem institucí, jako je Federální shromáždění a Konferenci kantonálních vlád o podílení se na zahraniční politice. V tomto ohledu byla nejvýznamnější revize Ústavy v roce 1999, která významným způsobem posílila vliv kantonů na zahraniční politiku země. Jedná se o nejvýznamnější projev europeizace švýcarských institucí.

Zajímavé bylo zjištění při analýze europeizace rozhodovacího procesu ve Švýcarsku, které ukázalo určité mezery Schimmelfennigovy kategorizace. Během rozhodování o evropských záležitostech je totiž zřejmé, že švýcarští aktéři modifikovali svůj postup vyjednávání tak, aby měl návrh co největší pravděpodobnost schválení. Proto jsou do procesu zapojeny zejména zájmové skupiny, se kterými se intenzivně jedná v předparlamentní fázi, aby se politické elity vyhnuly případnému vyvolání referenda. Zde však žádná ze čtyř definovaných kategorií europeizace tomuto jevu neodpovídá, jelikož nepřijalo žádná evropská opatření, ale pouze pozměnili své domácí prostředky. Můžeme tento jev tedy označit za kvazieuropeizační procesy nepřímého vlivu.

V přístupu *top-down* jsme tedy mohli pozorovat významné projevy, zatímco *bottom-up* europeizace probíhá ve vztahu mezi Švýcarskem a EU ve velmi omezené míře. Týká se zejména institucionální dimenze, a to zřízením Integrační kanceláře, která dnes funguje pod názvem Direktoriát pro evropské záležitosti. Ten společně se Stálým zastoupením Švýcarska při EU monitoruje a zastává švýcarské zájmy na evropské úrovni. O svých požadavcích může Švýcarsko vyjednávat ve smíšených komisích, které předcházejí každé bilaterální dohodě, avšak výrazněji se Švýcarsko na evropských politikách podílet nemůže.

Třetí výzkumná otázka byla stanovena takto: *Jaké jsou perspektivy vývoje vztahů mezi Švýcarskem a EU?* Aktuální vývoj vztahů mezi Švýcarskem a EU vyústil v poměrně problematické období. V roce 2014 proběhlo ve Švýcarsku kontroverzní hlasování o masové imigraci a zavedení imigračních kvót, kdy opět pouze těsně s 50,3 % hlasů tento návrh prošel. Hlavní příčinou tohoto výsledku je rozsáhlý euroskepticismus švýcarských obyvatel, zejména těch německy mluvících. Schválením imigračních kvót se Švýcarsko dostalo do významného sporu o platnost dohody Schengen/Dublin. EU je prozatím ve svém přístupu striktní a odmítá jakkoliv dohodu měnit, jelikož představuje základní princip EU, čímž je volný pohyb osob. Momentálně se obě strany snaží najít určité řešení, což dokládá návštěva švýcarské prezidentky Simonetty Sommarugy v Bruselu v únoru 2015.

Naopak pozitivní vývoj ve vztazích nastal v oblasti bankovního tajemství, které bylo po dlouhou dobu oblastí sporu. Švýcarsko totiž po dlouhodobém nátlaku ze strany OECD a EU přistoupilo na dohodu o automatickém sdílení informací, která vstoupí v platnost v roce 2017.

Z dlouhodobého hlediska bylo ve Švýcarsku politickými elitami zmiňováno několik možných řešení ohledně formy budoucích vztahů s EU. V posledních letech se totiž často upozorňuje na fakt, že přístup bilaterálních dohod *à la carte* již vyčerpal své limity a je třeba zvažovat jiné přístupy. Z alternativ budoucího vývoje, jimiž jsou vstup do EHP nebo EU, uzavření asociační dohody anebo pokračování bilaterální formy spolupráce, představuje poslední možnost trvale nejpravděpodobnější variantu. Určitá reforma v tomto přístupu by však měla nastat, a to v podobě institucionální reformy, která zefektivní postupy ve smíšených komisích a stane se vzorem pro všechna nadcházející vyjednávání. Konkrétní podoba reformy ještě není známá a je zřejmě výrazně zpomalena sporem ohledně imigrační politiky. Z celkového vývoje bilaterálního přístupu však můžeme předpokládat, že čím déle bude Švýcarsko trvat na bilaterálním přístupu, tím více se bude navyšovat tlak europeizace.

Vzhledem k nejisté a dynamické současné situaci bude oblast vztahů Švýcarska a EU nadále zajímavým tématem k výzkumu. Vyjednávání o imigračních kvótách zřejmě určí jakýsi precedent pro ostatní státy, které by určitým způsobem porušily smlouvy s EU. Prokáže se, zda je EU ochotna

jednat o svých základních principech nebo toto řešení naprosto odmítne a stát se bude muset podřít. Pokud EU bude trvat na svém stanovisku a neustoupí, pak zřejmě Švýcaři skutečně pocítí hranice bilaterálního přístupu a budou muset svá opatření měnit na domácí půdě, což by bylo vzhledem k přímé demokracii a vlivné pravicové SVP velmi složité.

Další studie by se mimo jiné mohly zaměřit právě na rétoriku této politické strany a její podpůrné organizace AUNS. Konkrétně by bylo zajímavé zaměřit se na jejich vliv na voliče. Zda se profilují na odporu vůči EU permanentně nebo pouze při volebních kampaních a schvalování evropských záležitostí. Míra Euroskepticismu a jeho vývoj představuje podstatný aspekt, který určí do velké míry budoucí směřování země ve vztahu k EU stejně tak, jako průběh nastávajícího vyjednávání o imigrační politice a institucionálních reformách.

Literatura a prameny

Ackermann, Maya, Markus Freitag. 2015. „What Actually Matters? Understanding Attitudes toward Immigration in Switzerland.“ *Swiss Political Science Review* 21 (1), 36–47. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (20. 2. 2015)

Afonso, Alexandre, Martino Maggetti. 2007. “Bilaterals II: Reaching the limits of the Swiss third way?” Pp. 215–233 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Afonso, Alexandre. 2010. „Policy concertation, Europeanization and new political cleavages: The case of Switzerland.“ *European Journal of Industrial Relations* 16 (1), 57–72. Dostupné z: <<http://ejd.sagepub.com>> (19. 2. 2015)

Ambühl, Michael, Sibylle Zürcher. 2015. “Immigration and Swiss-EU Free Movement of Persons: Question of a Safeguard Clause.“ *Swiss Political Science Review* 21 (1), 76–98. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (20. 2. 2015)

Andor on behalf of European Commission to European Parliament plenary session.“ *Europa.eu*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-14-32_en.htm> (25. 10. 2014)

BBC.com. 2013. “EU tax: Barroso urges full automatic exchange of data.” Dostupné z: <<http://www.bbc.com/news/world-europe-22599324>> (10. 12. 2014)

Börzel, Tanja, Thomas Risse. 2003. „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe.“ Pp. 57–80 in Kevin Featherstone, Claudio Mario Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.

Bradley, Simon. 2014. „The evolving Swiss identity: 1964–2014.“ *Swissinfo.ch*. Dostupné z: <<http://www.swissinfo.ch/eng/the-evolving-swiss-identity--1964-2014/40874250>> (25. 10. 2014)

Bulmer, Simon. 2008. „Theorizing Europeanization.“ Pp. 46–58 in Graziano, Paolo, Maarten P. Vink (eds.). *Europeanization: New Research Agendas*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Cottier, Thomas. 2013. „Swiss Model of European Integration.“ Pp. 1–17 in Astrid Epiney, Stefan Diezig (eds.). *Schweizerisches Jahrbuch für Europarecht 2012/2013*. Bern: Stämpfli und Schulthess. Dostupné z: <<http://www.legalanthology.ch/wp->

content/uploads/2014/01/E_2.21_COTTIER_Swiss-Model-of-European-Integration.pdf> (8. 1. 2015)

Council of the European Union, Press Release. 2012. „Transport, Telecommunications and Energy.“ *Europa.eu*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-12-523_en.htm> (20. 11. 2014)

Dabrowski, Marek. 2014. *EU cooperation with non-member neighboring countries: the principle of variable geometry*. Warsaw: Center for Social and Economic Research. Dostupné z: <<http://www.case-research.eu>> (15. 1. 2014)

Dančák, Břetislav, Petr Fiala, Vít Hloušek. 2005. „Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace.“ Pp. 11–25 in Břetislav Dančák, Petr Fiala, Vít Hloušek (eds.). *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Dardanelli, Paolo. 2007. “Federalism: Institutional adaptation and symbolic constraints.” Pp. 17–35 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Der Schweizerischen Bundesrat. 2006. *Europabericht 2006*. Dostupné z: <<http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2006/6815.pdf>> (10. 12. 2014)

Der Schweizerischen Bundesrat. 2010. *Bericht des Bundesrates über die Evaluation der schweizerischen Europapolitik*. Dostupné z: <<http://www.admin.ch/opc/de/federal-gazette/2010/7239.pdf>> (5. 1. 2015)

Directorate for European Affaires. 2014. „Economic importance.“ *Eda.admin.ch*. Dostupné z: <<https://www.eda.admin.ch/dea/en/home/europapolitik/ueberblick/wirtschaftliche-bedeutung.html>> (18. 2. 2015)

Directorate for European Affaires. 2015. „At the heart of Swiss policy on Europe.“ *Eda.admin.ch*. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/content/dam/dea/en/documents/publikationen_dea/Portraet-DEA_en.pdf> (20. 2. 2015)

Direktion für europäische Angelegenheiten. 2015. „Verhandlungen.“ *Eda.admin.ch*. Dostupné z: <<https://www.eda.admin.ch/dea/de/home/verhandlungen-offenethemen/verhandlungen.html>> (10. 3. 2015)

Dreyer, Jesse, Neal Jesse. 2014. “Swiss Neutrality Examined: Model, Exception or Both?” *Journal of Military and Strategic Studies* 15 (3), 60–83. Dostupné z: <<http://jmss.synergiesprairies.ca>> (4. 1. 2015)

Dupont, Cédric, Pascal Sciarini. 2001. “Switzerland and the European integration process: Engagement without marriage.” *West European Politics* 24 (2), 211–232. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (23. 10. 2014)

Dupont, Cédric, Pascal Sciarini. 2007. "Back to the future: The first round of bilateral negotiations with the EU." Pp. 202–214 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Economist.com. 2012. „Swiss banking secrecy: Don't ask, won't tell.“ Dostupné z: <<http://www.economist.com/node/21547229>> (10. 12. 2014)

Ehs, Tamara. 2008. „History in Europeanisation Studies: Lessons from Switzerland.“ *Contemporary European Studies* 3 (1), 23–39. Dostupné z: <<http://www.ceeol.com>> (9. 12. 2014)

Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten. 2014. „Die Bilateralen Abkommen Schweiz-Europäische Union.“ *Eda.admin.ch*. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/content/dam/eda/de/documents/publications/EuropaeischeAngelegenheiten/FS-Bilaterale_de.pdf> (10. 1. 2015)

Emmenegger, Patrick. 2014. „The Politics of Financial Intransparency: The Case of Swiss Banking Secrecy.“ *Swiss Political Science Review* 20 (1), 146–164. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (10. 1. 2015)

Epiney, Astrid. 2013. "Die Schweizer Europapolitik: Wie tragfähig ist der Bilateralismus?" *Die Volkswirtschaft: das Magazin für Wirtschaftspolitik* 86 (1/2), 59–62. Dostupné z: <<http://dievolkswirtschaft.ch>> (10. 2. 2015)

European Commission, Audiovisual Services. 2015. „Visit of Simonetta Sommaruga, President of the Swiss Confederation, to Jean-Claude Juncker: extracts from the joint press point.“ *Ec.europa.eu*. Dostupné z: <<http://ec.europa.eu/avservices/video/player.cfm?ref=I098376>> (5. 2. 2015)

European Commission, Press Release. 2013. "European Union and Switzerland sign Cooperation Agreement in Competition Matters." *Europa.eu*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-444_en.htm> (20. 11. 2014)

European Commission, Statement. 2014. "Developments following the Swiss referendum on 9th February - statement by European Commissioner László European Union External Action Service. „EU relations with Switzerland.“ *Eeas.europa.eu*. Dostupné z: <http://eeas.europa.eu/switzerland/index_en.htm> (18. 1. 2015)

European Union. 2012. "Statement by High Representative Catherine Ashton on the decision of the Swiss Government to re-establish quantitative limitations for certain categories of residence permits as regards EU citizens who are nationals of eight of the EU member States." *Europa.eu*. Dostupné z: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-370_en.htm> (25. 10. 2014)

Euroskop.cz. 2013. „Švýcarsko podepsalo úmluvu OECD o spolupráci v daních.“ Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8959/23060/clanek/svycarsko-podepsalo-umluvu-oecd-o-spolupraci-v-danich/> (10. 1. 2015)

Featherstone, Kevin. 2003. „In the Name of Europe.“ Pp. 3–26 in Kevin Featherstone, Claudio Mario Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.

Federal Constitution of the Swiss Confederation. 1999. Dostupné z: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf> (10. 11. 2014)

Federal Department of Finance, Federal Departement of Foreign Affairs. 2015. „Switzerland and EU initial agreement on automatic Exchange of information in tax matters.“ *Admich.ch*. Dostupné z: http://www.admin.ch/aktuell/00089/index.html?lang=en&print_style=yes&m_sg-id=56622 (20. 2. 2015)

Federal Department of Finance, Federal Departement of Foreign Affairs. 2012. „The Federal Council adopts principles for institutional solutions with the EU.“ *News.admin.ch*. Dostupné z: <https://www.news.admin.ch/message/index.html?lang=en&msg-id=44298> (25. 10. 2014)

Fischer, Alex, Sarah Nicolet, Pascal Sciarini. 2002. „Europeanisation of a Non-EU Country: The Case of Swiss Immigration Policy.“ *West European Politics* 25 (4), 143–170. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com> (23. 10. 2014)

Fischer, Manuel, Pascal Sciarini. 2014. „The Europeanization of Swiss Decision-Making Processes.“ *Swiss Political Science Review* 20 (2), 239–245. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com> (18. 1. 2015)

Freitag, Markus, Carolin Rapp. 2013. „Intolerance Toward Immigrants in Switzerland: Diminished Threat Through Social Contacts?“ *Swiss Political Science Review* 19 (4), 425–446. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com> (10. 1. 2015)

Ganser, Daniele, Georg Kreis. 2007. „Swiss neutrality: Incompatible with EU membership?“ Pp. 52–78 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Gava, Roy, Frederic Varone. 2012. „So Close, Yet So Far? The EU’s Footprint in Swiss Legislative Production.“ Pp. 197–222 in Sylvain Brouard, Olivier Costa, Thomas König (eds.). *The Europeanization of Domestic Legislatures: The Empirical Implications of the Delors’ Myth in Nine Countries*. New York: Springer.

Gava, Roy, Frédéric Varone. 2014. „The EU's Footprint in Swiss Policy Change: A Quantitative Assessment of Primary and Secondary Legislation (1999–2012).“ *Swiss Political Science Review* 20 (2), 216–222. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (18. 1. 2015)

Geiser, Urs. 2012. „Swiss limit immigration from some EU states.“ *Swissinfo.ch*. Dostupné z: <<http://www.swissinfo.ch/eng/swiss-limit-immigration-from-some-eu-states/32503746>> (10. 12. 2015)

Havlík, Vlastimil, Pavel Pšejka. 2007. „Evropeizace jako předmět výzkumu v sociálních vědách.“ *Sociální studia* 18 (3), 7–15. Dostupné z: <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080303135022.pdf>> (10. 12. 2014)

Howell, Kerry. 2002. „Developing Conceptualizations of Europeanization and European Integration: Mixing Methodologies.“ *ESRC Seminar Series/UACES Study Group on the Europeanization of British Politics*. Dostupné z: <<http://aei.pitt.edu/1720/1/Howell.pdf>> (3. 1. 2015)

Christin, Thomas, Alexander Treschel. 2002. „Joining the EU? Explaining Public Opinion in Switzerland“ *European Union Politics* 3 (4): 415–443. Dostupné z: <<http://eup.sagepub.com>> (1. 2. 2015)

Church, Clive, Christina Severin, Bettina Hurni. 2007. “Sectors, structures and suspicions: Financial and other aspects of Swiss economic relations with the EU.” Pp. 126–147 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Church, Clive. 2000. „Switzerland: an Overlooked Case of Europeanization?“ *Queen's Papers on Europeanization* 1 (3), 1–19. Dostupné z: <<https://www.qub.ac.uk>> (7. 1. 2015)

Church, Clive. 2004. „Swiss Euroscepticism: Local Variations on Wider Schemes.“ Pp. 269–290 in Robert Harmsen, Menno Spiering (eds.). *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. Amsterdam: Rodopi.

Church, Clive. 2007. “Continuities within change: The background of Swiss relations with Europe.” Pp. 186–201 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Church, Clive. 2007. “Introduction.” Pp. 1–14 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Church, Clive. 2009. „Setting Limits to Europhobia? Recent Developments in Swiss Euroscepticism.“ Pp. 217–242 in Krisztina Arato, Petr Kaniok (eds.).

Euroscepticism and European Integration. Zagreb: Political Science Research Centre.

Jenni, Sabine. 2014. „Europeanization of Swiss Law-Making: Empirics and Rhetoric are Drifting Apart.“ *Swiss Political Science Review* 20 (2), 208–215. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (18. 1. 2015)

Kolářová, Michaela. 2014. „Co do budoucna přinese výsledek švýcarského referenda o zavedení imigračních kvót?“ *Evropskehodnoty.cz*. Dostupné z: <http://www.evropskehodnoty.cz/jake-implikace-budoucn-prinese-vysledek-svycarskeho-referenda-zavedeni-imigracnich-kvot/#_edn5> (10. 12. 2014)

Konferenz der Kantonsregierungen. 2010. „Europapolitische Standortbestimmung der Kantonsregierungen.“ *Kdk.ch*. Dostupné z: <http://www.kdk.ch/fileadmin/files/Themen/Europapolitik/3_standortbestimmung_vom_25_juni_2010.pdf> (5. 1. 2015)

Kux, Stephan. 1998. *Zwischen Isolation und autonomer Anpassung: Die Schweiz im integrationpolitischen Abseits?* Bonn: Zentrum für Europäische Integrationforschung.

Kux, Stephan. 2014. „Switzerland: Adjustment Despite Deadlock.“ Pp. 167–185 in Kenneth Hanf, Ben Soetendorp (eds.). *Adapting to European Integration: Small States and the European Union*. New York: Routledge.

Kuźelewska, Elżbieta. 2013. „Do the Swiss not want to join the EU? Swiss Referenda on European integration.“ *Political Science Review* 17 (3), 85–98. Dostupné z: <<http://www.cceol.com>> (5. 1. 2015)

Ladner, Andreas. 2010. „Switzerland: Subsidiarity, Power-Sharing and Direct Democracy.“ Pp. 196–220 in John Loughlin, Frank Hendriks, Anders Lidström (eds.). *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford: Oxford University Press. Dostupné z: <<http://www.oxfordhandbooks.com>> (23. 10. 2014)

Lane, Jan-Erik. 2001. „Introduction: Switzerland – key institutions and behavioural outcomes.“ *West European Politics* 24 (2), 1–18. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (23. 10. 2014)

Lavenex, Sandra, Frank Schimmelfennig. 2009. „EU rules beyond EU borders: theorizing external governance in European politics.“ *Journal of European Public Policy* 16 (6), 791–812. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (8. 12. 2014)

Linder, Wolf, Adrian Vatter. 2001. „Institutions and outcomes of Swiss federalism: The role of the cantons in Swiss politics.“ *West European Politics* 24 (2), 95–122. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (3. 1. 2015)

Mach, André, Silja Häusermann, Yannis Papadopoulos. 2003. „Economic regulatory reforms in Switzerland: adjustment without European integration, or how rigidities become flexible.“ *Journal of European Public Policy* 10 (2), 301–318. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (23. 10. 2014)

Manatschal, Anita. 2015. „Switzerland – Really Europe’s Heart of Darkness?“ *Swiss Political Science Review* 21 (1), 23–35. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (20. 2. 2015)

Milic, Thomas. 2015. “”For They Knew What They Did” – What Swiss Voters Did (Not) Know About The Mass Immigration Initiative.” *Swiss Political Science Review* 21 (1), 48–62. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (20. 2. 2015)

Miserez, Marc-Andre. 2012. „Switzerland poised to keep EU at arm’s length.“ *Swissinfo.ch*. Dostupné z: <<http://www.swissinfo.ch/eng/20-years-on-switzerland-poised-to-keep-eu-at-arm-s-length/34083578>> (10. 12. 2014)

Möckli, Daniel. 2008. “Switzerland and the EU: The Prospects of Bilateralism.” *Center for Security Studies, EHT Zürich* 3 (37), 1–3. Dostupné z: <<http://www.css.ethz.ch>> (6. 1. 2015)

Morris, Kate, Timothy J. White. 2011. „Neutrality and the European Union: The case of Switzerland“ *Journal of Law and Conflict Resolution* 3 (7), 104–111. Dostupné z: <<http://www.academicjournals.org>> (6. 1. 2015)

OECD. 2006. *OECD Reviews of Regulatory Reform. Switzerland 2006: Seizing the Opportunities for Growth*. Paris: OECD Publishing.

Papadopoulos, Yannis. 2001. „How does direct democracy matter? The impact of referendum votes on politics and policy-making.“ *West European Politics* 24 (2), 35–58. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (4. 1. 2015)

qualitative comparative analysis of agenda-setting. Geneva: Graduate Institute of International and Development Studies. Dostupné z: <<http://graduateinstitute.ch>> (5. 1. 2015)

Radaelli, Claudio Mario. 2003. „The Europeanization in Public Policy.“ Pp. 25–56 in Kevin Featherstone, Claudio Mario Radaelli (eds.). *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.

Ruedin, Didier, Camilla Alberti, Gianni D’Amato. 2015. “Immigration and Integration Policy in Switzerland, 1848 to 2014.” *Swiss Political Science*

Review 21 (1), 5–22. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (10. 3. 2015)

Sciarini, Pascal, Alex Fischer, Sarah Nicolet. 2004. „How Europe hits home: evidence from the Swiss case.“ *Journal of European Public Policy* 11 (3), 353–378. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com>> (23. 10. 2014)

Sciarini, Pascal, Cédric Dupont, Omar Ramon Serrano. 2010. *Which future for Switzerland's bilateral strategy towards the European Union? A*
Selleslaghs, Joren. “The effects of direct Europeanization on Switzerland.”
Dostupné z: <http://www.academia.edu/5747108/The_effects_of_direct_Europeanization_on_Switzerland> (8. 1. 2015)

Schiermeier, Quirin. 2014. “EU-Swiss research on shaky ground.” *Nature* 506, 277. Dostupné z: <<http://www.nature.com>> (5. 1. 2015)

Schimmelfennig, Frank. 2009. „Europeanization beyond Europe.“ *Living Reviews in European Governance* 4 (3), 5–22. Dostupné z: <<http://www.europeangovernance.livingreviews.org>> (8. 12. 2014)

Schimmelfennig, Frank. 2010. „Europeanization Beyond the Member States.“ *Zeitschrift für Staats – und Europawissenschaften* 8 (8), 319–339. Dostupné z: <<http://www.zse.nomos.de>> (8. 12. 2014)

Schwok, René, Stephan Bloetzer. 2005. „Annäherung statt Mitgliedschaft? Die Schweiz und die EU nach den zweiten bilateralen Abkommen.“ *Integration* 28 (3), 201–216. Dostupné z: <<http://iep-berlin.de>> (4. 1. 2015)

Schwok, René. 1993. *Cleavage between German-speaking and French-speaking Swiss in European integration*. Washington D.C.: European Community Studies Association. Dostupné z: <<https://archive-ouverte.unige.ch>> (20. 11. 2014)

Schwok, René. 2009. *Switzerland – European Union: An Impossible Membership?* Brussels: Peter Lang.

Schwok, René. 2010. “Specificities of Switzerland’s Relations with EFTA and the EEA.” Pp. 99–119 in Kare Bryn, Gudmundur Einarsson (eds.). *EFTA 1960–2010. Elements of 50 Years of European History*. Reykjavik: University of Iceland Press – EFTA. Dostupné z: <<http://archive-ouverte.unige.ch>> (3. 1. 2015)

Schwok, René. 2014a. „What strategies to overcome the current impasse between Switzerland and the European Union?“ *Etudes-europeennes.eu*. Dostupné z: <<http://www.etudes-europeennes.eu/accueil/what-strategies-to>>

overcome-the-current-impasse-between-switzerland-and-the-european-union.html> (10. 1. 2015)

Schwok, René. 2014b. "The Swiss vote to curb immigration, and what it means for Europe." *Opendemocracy.net*. Dostupné z: <<https://www.opendemocracy.net>> (25. 11. 2014)

Sitterman, Birgit. 2006. „Europeanization – A Step Forward in Understanding Europe?“ *Nachwuchsgruppe Europäische Zivilgesellschaft*. Dostupné z: <http://nez.uni-muenster.de/download/Sittermann_Literature_Review_Europeanisation_FINAL2006.pdf> (5. 12. 2014)

Skenderovic, Damir. 2009. *The Radical Right in Switzerland: Continuity and Change, 1945–2000*. New York: Berghahn Books.
Swiss Participation in Horizon 2020. 2014. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-hi-swiss-part_en.pdf> (7. 1. 2015)

Theiler, Tobias. 2004. „The origins of Euroscepticism in German-speaking Switzerland.“ *European Journal of Political Research* 43 (4), 635–656. Dostupné z: <<http://onlinelibrary.wiley.com>> (25. 10. 2014)

Timuş, Natalia. 2007. „The Influence of European Integration Process outside EU borders.“ *GARNET Working Paper* 2 (15), 1–35. Dostupné z: <<http://www.garnet-eu.org>> (10. 12. 2014)

Tomczyk, Michał. 2013. "Perspectives of the Swiss policy towards the European Union." *Political Science Review* 17 (4), 121–131. Dostupné z: <<http://www.ceeol.com>> (10. 2. 2015)

Treschel, Alexander. 2007. "Direct democracy and European integration: A limited obstacle?" Pp. 36–51 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Vahl, Marius, Nina Grolimund. 2006. *Integration without Membership: Switzerland's Bilateral Agreements with the European Union*. Brusel: Centre for European Policy Studies.

Verband der Schweizer Unternehmen. 2002. "Standortbestimmung zur schweizerischen Integrationspolitik." *Economiesuisse.ch*. Dostupné z: <http://www.economiesuisse.ch/de/PDF%20Download%20Files/PosPap_Europa_20021024.pdf> (10. 2. 2015)

Verband der Schweizer Unternehmen. 2006. "Europapolitik: Erfolg durch Pragmatismus." *Economiesuisse.ch*. Dostupné z:

<http://www.economiesuisse.ch/de/PDF%20Download%20Files/PosPap_Europa_20060228.pdf> (10. 2. 2015)

Weder, Rolf. 2007. "Swiss international economic relations: Assessing a small and open economy." Pp. 99–125 in Clive Church (ed.). *Switzerland and the European: A close, contradictory and misunderstood relationship*. New York: Routledge.

Přílohy

Příloha 1: Výsledky švýcarských referend týkajících se záležitostí ES/EU

Datum referenda	Předmět hlasování	Výsledek	Pro %	Proti %	Účast %
3. 12. 1972	Dohody o volném obchodu mezi Š-ESUO	ANO	72,53	27,47	52,90
6. 12. 1992	Evropský hospodářský prostor	NE	49,66	50,34	78,73
8. 6. 1997	Občanská iniciativa: „Jednání o vstupu do EU: nechte rozhodnout lid!“	NE	25,95	74,05	35,44
21. 5. 2000	Bilaterální dohody I	ANO	67,19	32,81	48,30
4. 3. 2001	Občanská iniciativa: „Yes to Europe“	NE	23,15	76,85	55,79
5. 6. 2005	Smlouvy Schengen/Dublin	ANO	54,63	45,37	56,63
25. 9. 2005	Rozšíření dohody o volném pohybu osob na nové členské státy EU	ANO	55,98	44,02	54,51
26. 11. 2006	Schválení federálního zákona o spolupráci se zeměmi východní Evropy - příspěvek	ANO	53,42	46,58	44,98
8. 2. 2009	Rozšíření dohody o volném pohybu osob na Rumunsko a Bulharsko	ANO	59,61	40,39	51,44

Zdroj: Kuzelewska 2013: 88–89

Příloha 2: Přehled bilaterálních dohod mezi Švýcarskem a EU

1972	Dohody o volném obchodu průmyslových výrobků
1989	Pojištění (rovná práva pro pojištění společností)
1990	Usnadnění obchodu a bezpečnost (regulace kontrol zboží)
1990	Bilaterální dohody I – volný pohyb osob, omezení technických obchodních překážek, veřejné zakázky, zemědělství, letecká a pozemní přeprava
2004	Bilaterální dohody II – Schengen/Dublin, zdanění úroků, boj proti podvodům, zemědělství, životní prostředí, statistika, média, vzdělání, zdanění důchodů úředníků EU
2006	Memorandum porozumění o švýcarské finanční účasti pro zamezení ekonomické a sociální nerovnosti v rozšířené EU
2010	Dohoda o vzdělání, profesním výcviku a programů pro mládež
2011	Dohoda o vzájemné ochraně registrovaných označení původu
2012	Dohoda o institucionalizaci spolupráce Švýcarska a Evropské obranné agentury

Zdroj: Kuzelewska 2013: 86

Anotace

Příjmení a jméno autora:	Fridrichová Lucie
Název katedry a fakulty:	Katedra politologie a evropských studií, Filozofická fakulta
Název bakalářské diplomové práce:	Vztahy mezi Švýcarskou konfederací a Evropskou unií
Vedoucí bakalářské diplomové práce:	Mgr. Markéta Šustková, Ph.D.
Počet znaků:	128 461
Počet příloh:	2
Počet použitých pramenů a literatury:	97
Klíčová slova:	Švýcarsko, Evropská unie, europeizace, nečlenský stát
Key words:	Switzerland, European Union, Europeanization, Non-member State

Abstrakt

Švýcarsko se v souvislosti s procesem evropské integrace jeví jako izolovaný stát. Proto je tato země často opomíjena ve výzkumu europeizace, i když jí ve skutečnosti velkou měrou podléhá. Vztahy mezi Švýcarskem a EU můžeme tedy mnohdy označit za rozporuplné a nejasné.

Z tohoto důvodu si dala autorka za cíl objasnit tuto problematiku teorií europeizace nečlenských států podle Franka Schimmelfenniga a pomocí jeho konceptu zhodnotit dosavadní úroveň integrace a europeizace. Jedná se o případovou studii opírající se o metody analýzy a deskripce, přičemž předmětem práce jsou vztahy Švýcarska s EU od 50. let. Dále autorka usiluje o vymezení hlavních specifík země, kvůli kterým odmítá přistoupit do EU. Z tohoto hlediska bude práce konkrétně zaměřena na aspekty, jako je federalismus, neutralita, prvky přímé demokracie a ekonomika. Dílčí cíl představuje mimo jiné i nastínění možností budoucího vývoje vztahů Švýcarska a EU, kde se autorka snaží vyhodnotit, jaká varianta je nejpravděpodobnější.

Během práce se autorka zaměřuje také na historický vývoj vztahů mezi Švýcarskem a EU, aby bylo možné zasadit téma do širších souvislostí. Poslední kapitola se zabývá oblastmi jako bankovní tajemství a imigrační politika Švýcarska, jelikož významně ovlivnili současné interakce mezi oběma aktéry.

When speaking of European integration process Switzerland seems to be isolated. That is why this country is often neglected in a research of Europeanization, even though Switzerland is influenced by it to a large extent. Relations between Switzerland and the EU can be therefore described as contradictory and unclear.

For this reason, the author aims to clarify this issue by theory of Europeanization of non-member states by Frank Schimmelfennig and using his concept to evaluate the level of Switzerland's integration and Europeanization. This is a case study based on the method of analysis and description where the subjects of thesis are relations between Switzerland and the EU since the 50s. The author seeks to define the main aspects of the country for refusing to accede to the EU. From this perspective, the work will specifically focus on particularities such as federalism, neutrality, elements of direct democracy and economy. Sub-objective represents, among others, an outline of possible future developments of Switzerland and the EU, where the author tries to evaluate what is the most likely option.

During the work, the author also focuses on the historical development of relations between Switzerland and the EU, in order to integrate the topic into a broader context. The last chapter deals with areas such as banking secrecy and Swiss immigration policy, since it significantly influenced the current interaction between the two actors.